

Katkematu kriminaalmenetlus

Urvo Klopets

Sisukord

1. Katkematuse ja viivitamatuse põhimõte
2. Menetlusstatistika analüüs (2007-2010)
3. 2010. aastal kohtusse saabunud üldmenetluse kriminaalasjade analüüs
 - 3.1. Menetluse tulemus
 - 3.2. Kohtuistungite planeerimine
 - 3.3. Kohtulik arutamine
4. Lisad

Kriminaalpoliitika analüüs

Nr 3/2012

www.just.ee/uuringud

www.just.ee/kriminaalstatistika

9.05.2012

Eesmärk

15.07.2008 jõustusid kriminaalmenetluse seadustikus mahukad muudatused, mis tõi kaasa üldmenetluse kriminaalasjade katkematu arutamise printsiibi. Katkematu arutamise printsiipi on korduvalt kritiseeritud, kuid senini puudub põhjalikum analüüs sellest, kas katkematu kriminaalmenetlus on toonud kaasa kiirema menetluse. Käesolev analüüs täidab nimetatud tühimiku.

Kokkuvõte

Analüüsis toodud andmete pinnalt saab kindlalt väita, et katkematu kohtumenetlus ei ole menetlusaegu Eestis pikendanud. Samas ei saa näiteks pikaajaliste menetluste osakaalu vähenemist kohtuasjade seas ainult katkematu menetluse printsiibi kohaldamise arvele panna, kuna võimalikke tegureid, mis sellele kaasa on aidanud, on teisi.

Menetlusstatistika näitab positiivseid trende

Eestis tervikuna oli 2011. aastal keskmine üldmenetluse kriminaalasjade lahendamisele kulunud aeg (päevades) I astme kohtutes lühem kui 2007. aastal. Menetlusaeg oli lühem Harju ning Viru maakohus, pikem Tartu ja Pärnu maakohus. Kuigi kahes maakohus on menetlusele kulunud aeg pikenenud, on positiivne see, et erinevused maakohute vahel on vähenenud.

Aasta jooksul lahendatud asjade osakaal suurenes

Kuigi poole aasta jooksul lahendatud asjade arv vähenes kolmes ning suurenes ühes maakohus (Harju), siis Eestis tervikuna suurenes kuni aastaga lahendatud üldmenetluse kriminaalasjade osakaal.

Menetluses olevate pikaajaliste kriminaalasjade arv on vähenenud.

Pikka aega menetluses olevate kriminaalasjade arv aasta lõpul on langenud kolmes ning jäänud samale tasemele ühes maakohus (Tartu). Langenud on ka menetluses olevate kriminaalasjade arv tervikuna.

Menetlusstatistikat mõjutab palju tegureid

Menetlusstatistikat ei mõjuta ainult kriminaalmenetluse regulatsioon, vaid kindlasti ka muud tegurid nagu näiteks kohtupiirkonna juhtimise tulemuslikkus ning meetodid, suurema tähelepanu pööramine pikalt kestnud menetlustele, kohtusse saabuvate kriminaalasjade arv, kohtute töökoormus, kohtunike arv jm.

Kohtu alla andmine erineb maakohtuti oluliselt

Süüdistatav antakse kohtu alla keskmiselt 3 kuud pärast kriminaalasja kohtusse saatmist. Kiiremini toimus see Harju maakohtus (72 päeva) ning aeglasemalt Viru maakohtus (155 päeva). Võrreldes kohtu alla andmisega planeeriti 96 asja arutamine enam kui poole aasta kaugusele ning 8 enam kui aasta kaugusele. Võrreldes kriminaalasja saabumisega kohtusse planeeriti esimene põhiistung enam kui aasta kaugusele 73-s kriminaalasjas.

Viru maakohtus on kohtu alla andmine oluliselt aeglasem

Viru maakohtusse saabunud asjadest 37% juhtudest anti süüdistatav(ad) kohtu alla enam kui pool aastat pärast asja saabumist kohtusse.

Kohtulik arutamine planeeritakse 1-45 päevaks

2010. aastal kohtusse saabunud asjades planeeriti keskmiselt kohtuliku arutamise pikkuseks 3,1 päeva (sh lihtmenetluses lahenenud asjad). 89 asja arutamine planeeriti arutamiseks vähemalt 6-ks päevaks. Kõige pikemas asjas planeeriti asja arutamiseks 45 istungipäeva.

Iga neljas kriminaalasi lahendatakse planeeritust hiljem

Kohtu alla andmisel planeeritust hiljem lahendatakse kriminaalasi 26% asjade puhul. Planeeritust varem lahendatakse 22% asjadest.

Kolmandik üldmenetluse asjadest lahendatakse lihtmenetluses

2010. aastal kohtusse saadetud kriminaalasjadest lahendati 33% lihtmenetluses. 2012. aasta alguses oli 5% asjadest endiselt lahendamata.

Katkematu menetluse reeglite tõttu ärajäetud istungite arv on madal

2010. aastal kohtusse saadetud kriminaalasjade seas tuvastati 13 sellist, mille arutamine lükati edasi seoses sellega, et varasema üldmenetluses oleva kriminaalasja arutamine ei olnud lõppenud. Pikim edasilükkamine oli 10 kuu võrra.

Enam kui neljandikus menetlustest jääb ära vähemalt üks planeeritud istung

Vähemalt 229-s asjas (29%) jäi ära üks või mitu planeeritud istungit (s.h seoses kutsutud isikute puudumisega). Kannatanud/tunnistajad jätsid ilmumata vähemalt 166 kriminaalasja istungile. Lisaks tunnistajatele ja kannatanule jäid vähemalt ühele istungile istungile ilmumata ka süüdistatavad (117-s kriminaalasjas), kaitsja (27), (rahva)kohtunik (10) ning prokurör (5).

Menetlustrahve kohaldatakse vähe

2010. aastal kohtusse saadetud asjades leiti vaid 7 sellist, mil kohaldati menetlustrahvi seoses kohtusse mitteilmumisega ning 1 selline, mil kohaldati aresti.

KrMS § 265¹ rakenduspraktika on erinev

KrMS § 265¹ lg 1 kohaselt võib üldkorras kohtusse saadetud kriminaalasja kohtulik arutamine toimuda vahetult pärast eelistungit, kui eelistungil ajaks on võimalik ilmuda kohtusse kõigil kohtumenetlusega seotud isikutel, kui see tagaks kohtumenetluse katkematuse ja viivitamatuse ning kui kohtumenetluse pooled ja kohus on sellega nõus. Regulatsioon on kaasa toonud praktika, mil eelistungil antakse süüdistatavad kohtu alla

ning planeeritakse tulevikku uus eelistung, et kasutada võimalust minna eelistungilt üle põhiistungile.



1. Katkematuse ja viivitamatuse põhimõte

Katkematu ja viivitamatuse põhimõte sisaldub KrMS-i §-is 15¹, mille kohaselt arutab kohus kohtuasja ühtse tervikuna ning tagab võimalikult kiire lahendini jõudmise. Katkematu ja viivitamatuse põhimõtte piirangud on sätestatud KrMS-i §-is 268¹, millega seatakse keeld arutada mitut kriminaalasja üheaegselt. Samas sättes sisalduvad ka erandid, mis võimaldavad üheaegse arutamise keelust kõrvale kalduda. 01.09.2011 jõustusid KrMS-i muudatused, millega laiendati erandite loetelu, mis võimaldavad kalduda kõrvale üheaegse arutamise keelust. Katkematuse põhimõtte järgi toimuvad istungid järjest ning kohus ei või samal ajal arutada teisi üldmenetluses arutamisele kuuluvaid asju.

KrMS § 268¹ lg 1 kohaselt ei või üldkorras kriminaalasja arutava maakohu kohtukoosseisu liikmed enne selles asjas kohtuotsuse tegemist osaleda teise üldmenetluses kohtusse saadetud kriminaalasja kohtulikus arutamises. KrMS § 268¹ lg 2 ja lg 3 kohaselt võib eeltoodust kõrvale kalduda alltoodud juhtudel:

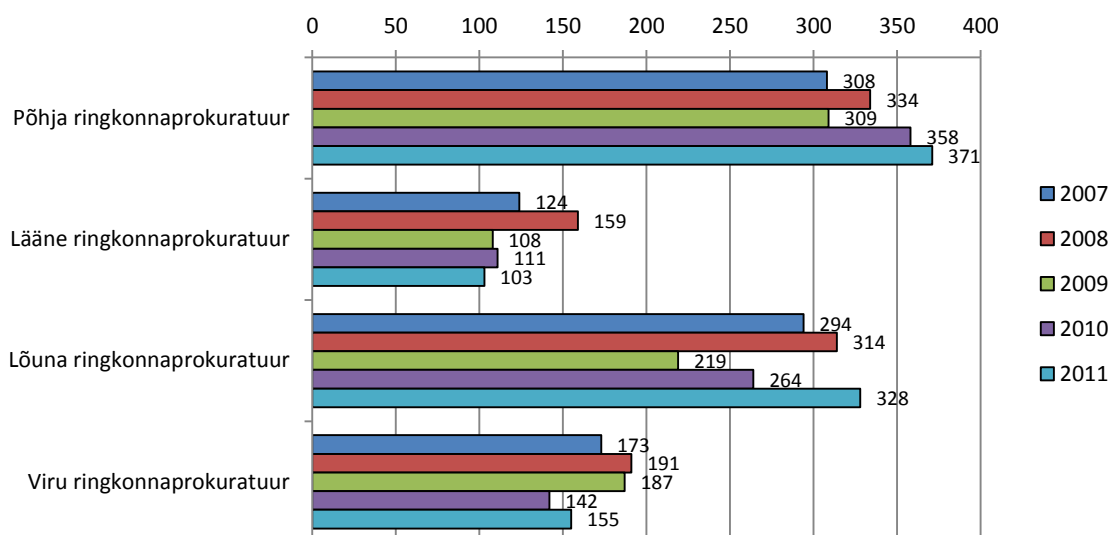
- 1) *kriminaalasja kohtulik arutamine tuleb vältimatult edasi lükata kauemaks kui üheks kuuks allpool toodud põhjustel ning teise kriminaalasja arutamine üldmenetluses ei takista edasilükatud kohtuliku arutamise jätkamist KrMS §-is 15¹ sätestatud korras. Eeltoodud edasilükkamine peab olema seotud ühe alljärgneva alusega:*
 - a) *seoses kohtusse kutsutud isiku pikaajalise haigestumisega, kui asja arutamine ilma tema osavõtuta ei ole võimalik;*
 - b) *süüdistatav ei ole ilmunud kohtulikule arutamisele, tema toimetamine kohtusse ei ole võimalik mõistliku tähtaja jooksul ning puuduvad käesoleva seadustiku §-s 269 sätestatud alused kriminaalasja arutamiseks süüdistatava osavõtuta;*
 - c) *kriminaalasjas on tõendite kogumiseks vaja kasutada rahvusvahelist õigusabi;*
 - d) *kriminaalasjas on määratud ekspertiis;*
 - e) *kriminaalasjas on koostatud lepitusmenetluse rakendamise määrus.*
- 2) *hiljem kohtusse saadetud kriminaalasjas süüdistatakse isikut alaealisena kuriteo toimepanemises;*
- 3) *hiljem kohtusse saadetud kriminaalasjas on süüdistatavale kohaldatud tõkendina vahistamine ja kohus peab vajalikuks jätkata nimetatud tõkendi kohaldamist;*
- 4) *eelnevalt menetlusse võetud kriminaalasjaga ühiseks menetluseks ühendamise eesmärgil;*
- 5) *hiljem kohtusse saadetud kriminaalasjas alustatakse kohtulikku arutamist vastavalt käesoleva seadustiku §-le 265¹;*
- 6) *kriminaalasi on saadetud kohtusse psühhiaatrilise sundravi kohaldamise menetluses;*
[RT I, 23.02.2011, 1 - jõust. 01.09.2011]
- 7) *käesoleva seadustiku §-s 276¹ või 276² sätestatud juhul;*
[RT I, 23.02.2011, 1 - jõust. 01.09.2011]
- 8) *kohtu esimehe kirjalikul loal kõrgendatud avaliku huvi korral, kui käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud kõrvalekaldumine on õigusemõistmise huvides.*
[RT I, 23.02.2011, 1 - jõust. 01.09.2011]

Kui maakohu koosseisu liikmed on enne arutatavas asjas kohtulahendi tegemist osalenud teise üldkorras kohtusse saadetud kriminaalasja arutamises ilma seaduses toodud erandita, on see KrMS § 339 p 11 kohaselt kriminaalmenetluse oluliseks rikkumises ning seega tühistamise aluseks.

2. Menetlusstatistika analüüs (2007-2011)

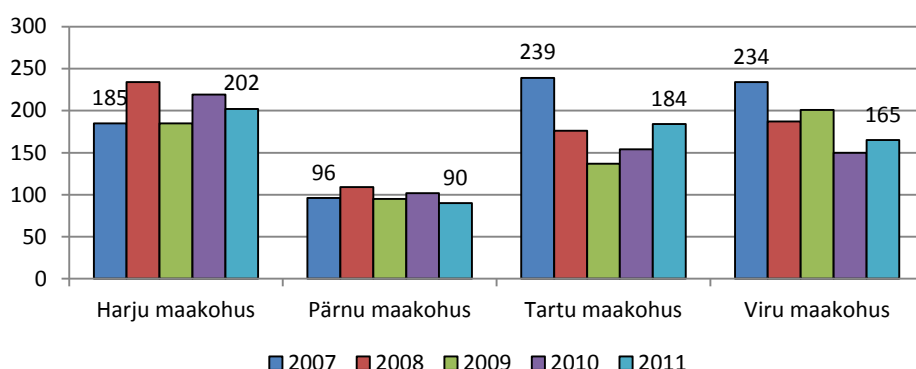
Kohtute infosüsteemi KIS ning E-Toimiku andmed annavad üldpildi kohtusse saabunud, menetluses olevatest ning lahendatud asjadest. Käesolevas peatükis tuuakse välja üldistavad andmed ning lisadesse 1-10 on koondatud andmed kohtuasjade menetlusele kulunud aja kohta erinevate perioodide lõikes (nii lahendatud kui ka menetluses olevate asjade kohta).

Kohtusse saadetud asjad. Üldmenetluses saadeti 2011. aastal kohtusse rohkem (6%) kriminaalasju kui 2007. aastal (vt joonis 1). Nii Viru kui ka Lääne ringkonnaprokuratuur saatsid kohtusse vähem kriminaalasju, suurem oli asjade arv Lõuna ja Põhja ringkonnaprokuratuuris.¹



Joonis 1. Üldmenetluses kohtusse saadetud kriminaalasjade arv prokuratuuride lõikes, 2007-2011

Lahendatud asjad. Üldmenetluses lahendatud asjade arv vähenes võrreldes 2007. aastaga kahes maakohus (Tartu ja Viru maakohus), jäi enam-vähem samale tasemele Pärnu maakohus ning kasvas Harju maakohus).



Joonis 2. Üldmenetluses lahendatud kriminaalasjade arv, 2007-2011

Keskmine menetlusaeg. Kohtute infosüsteemil KIS põhinev statistika näitab, et 2011. aastal on Eestis keskmiselt üldmenetlusele kuluv aeg lühem kui 2007. aastal.² Keskmiselt leidis

¹ Võrdlusest on jäetud välja riigiprokuratuuri poolt kohtusse saadetud asjad.

² Menetlusaegade võrdlus ei selgita, kas kriminaalasju lahendatakse reaalselt kiiremini, sest andmeid mõjutavad muuhulgas väga pikalt kestnud kriminaalasjad (nt 2010. aastal lahendati 20 kriminaalasja, mis saabusid kohtusse enne 2004. aastat (sh kohtuasjad, mis lõpetati seoses kriminaalasja aegumise ja süüdistatava kõrvalehoidumisega). Teiseks võetakse keskmise menetlusaega

üldmenetluse kriminaalasi I astme kohtus lahenduse 2011. aastal 345 päeva jooksul. See on 32 päeva võrra kiirem kui 2007. aastal. Kriminaalasi lahendamiseks kuluv vähenes võrreldes 2007. aastaga Harju ja Viru maakohtus, kasvas aga Pärnu ja Tartu maakohtus.

Võrreldes 2010. aastaga oli keskmine üldmenetluse kriminaalasi lahendamisele kuluv aeg 2011. aastal lühem kõikides maakohtutes. Sarnane on jaotus ka mediaanväärtuste alusel menetlusele kulunud aja võrdluses (vaata lisa 11).

Tabel 1. Lahendatud asjade keskmine menetlusaeg (päevades) üldmenetluse kriminaalasi

	2007	2008	2009	2010	2011	2011 muutus võrreldes 2010	2011 muutus võrreldes 2007
Harju maakohus	427	567	372	325	317	-8	-110
Pärnu maakohus	170	303	419	303	258	-45	88
Tartu maakohus	253	363	362	471	310	-161	57
Viru maakohus	540	713	503	639	466	-173	-74
Keskmine	377	514	419	433	345	-88	-32

Menetluskiiruse erinevused kohtutes. Nii aritmeetilise kui ka mediaankeskmise aja alusel on maakohtute erinevused vähenenud. Kui 2007. aastal oli pikima keskmise menetlusajaga maakohtu ning lühima keskmise menetlusajaga maakohtute vahel erinevus 370 päeva, siis 2011. aastal oli see 208 päeva.

Menetluses olevad kriminaalasi. Kolmes maakohtus (Harju, Pärnu ja Viru) on aasta-aastalt vähenenud menetluses olevate kriminaalasi arv. Väiksem menetluses olevate pikaajaliste asi arv viitab ka menetlusaegade pikenedele varasemal perioodil (2008-2010), sest juhul kui lahendatakse rohkem pikaajalisi asi, pikendab see ka keskmist menetlusele kuluvat aega. Aasta lõpuks pikka aega menetluses olevate asi arvu vähenemine on suurel määral seotud ka maakohtute poolt suurema tähelepanu pööramisele pikaajalistele menetlustele. Menetluses olevate asi osakaal on osaliselt küll seotud ka aasta jooksul kohtusse saadetud asi arvuga, kuid erinevalt Tartu maakohtust vähenes Harju maakohtus menetluses olevate asi arv hoolimata kohtusse saadetud asi arvu kasvust. Ühest küljest on see seletatav üldmenetluse asi lahendamise lihtmenetluses, kuid suurenenud on ka üldmenetluses lahendatud asi arv, mis viitab sellele, et pigem on tegu kohtutöö korralduslike erinevustega.

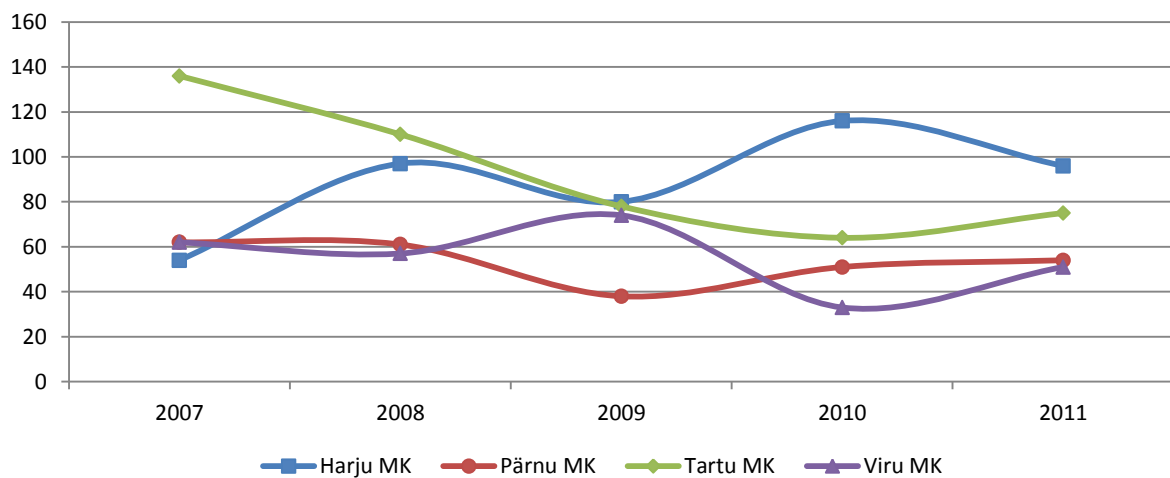
Perioodi lõpul üle aasta menetluses olevate asi osakaal on samuti kolmes maakohtus vähenenud ning Tartu maakohtus jäänud samale tasemele. Perioodi lõpul 1-2 aastat menetluses olevate asi arv jäi samuti Tartus samale tasemele ning langes ülejäänud kolmes maakohtus. Kuigi pikka aega menetluses olevate asi arv sõltub ka sellest, kas süüdistatav hoiab kohtust kõrvale (s.o tagaotsitav), ei saa langust põhjendada tagaotsitavate arvu vähenemisega.

Aastaga lahendatud asi. Enam-vähem samale tasemele (2011 võrreldes 2007) on jäänud aastaga lahendatud asi arv Pärnu maakohtus, vähenenud oluliselt Tartu maakohtus ning kasvanud Harju ning Viru maakohtus. Samas sõltub üldmenetluses lahendatavate asi arv suuresti sellest, kui suur osakaal asjadest lahendatakse pärast kohtusse saatmist lihtmenetluses.

Poole aastaga lahendatud asi. Kuni poole aastaga lahendatud asi arv langes kolmes maakohtus, erandiks oli vaid Harju maakohus. Ühest küljest võib see tähendada küll seda, et kohtud ei jõua enam endise kiirusega asi menetleda, kuid teisalt võib see viidata ka sellele, et

arvestamisel arvesse ka need asi, milles asi tagastatakse prokuratuurile või ühendatakse teise kriminaalasi. Kolmas ning oluline piirang on seotud sellega, et keskmine üldmenetlusele kulunud aeg kajastab vaid neid asi, mis leidsid lahenduse üldmenetluses. Seega ei kajasta andmed näiteks 3 aastat üldmenetluses olnud asi, mis leidis lahenduse kokkuleppemenetluses.

kohtud eelistasid varem lahendada lihtsamaid asju eelisjärjekorras. Kiirete asjade arvu languse taga peitub osaliselt ka suurema tähelepanu pööramine pikka aega menetluses olnud asjade lahendamisele.



Joonis 3. Kuni poole aastaga üldmenetluses lahendatud üldmenetluse kriminaalasjade arv, 2007-2011

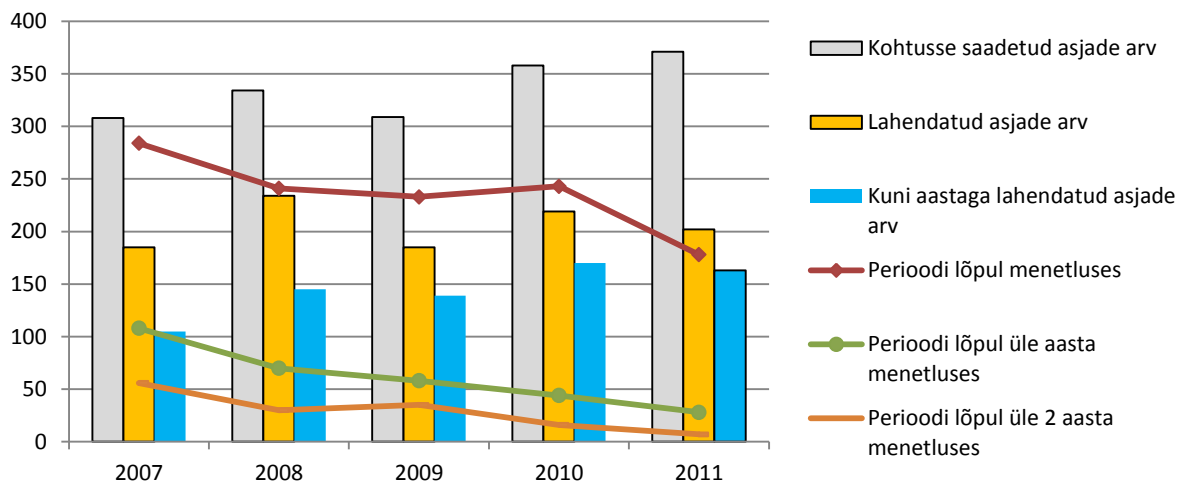
Menetlusstatistika hindamisel tuleb arvesse võtta seda, et mõjureid, mis kas pikendavad või vähendavad menetluskoormust ja -aega on mitmeid. Näiteks tuleb maakohtute erinevusi hinnates arvestada kohtu juhtimispraktikaga, kohtunike arvu ja koormusega, prokuratuuri praktikaga menetlusliigi valikul.

Siiski näitavad andmed üheselt, et katkematu kohtumenetluse rakendusajal on ühelt poolt riigis tervikuna vähenenud nii pikkade menetluste osakaal kui ka keskmine menetlusaeg ning teiselt poolt on vähenenud erinevused piirkondade lõikes.

Statistika pinnalt üldistades paistab menetluse aja mõttes kõige positiivsemalt silma Harju maakohus. Viru maakohtu näitajate paranemisele on eelkõige aidanud kaasa kohtusse saabunud üldmenetluste arvu vähenemine. Pärnu maakohtus pole katkematu menetluse kehtivusaajal olulisi muutusi menetlusaegades olnud ning tegu on jätkuvalt üldmenetlusi kõige kiiremini lahendava maakohtuga. Tartu maakohtu andmed viitavad menetlusaja kasvule võrreldes 2007. aastaga ning on alust arvata menetlusajad pikenevad Tartu maakohtus lähiaastail veelgi.

Harju maakohus

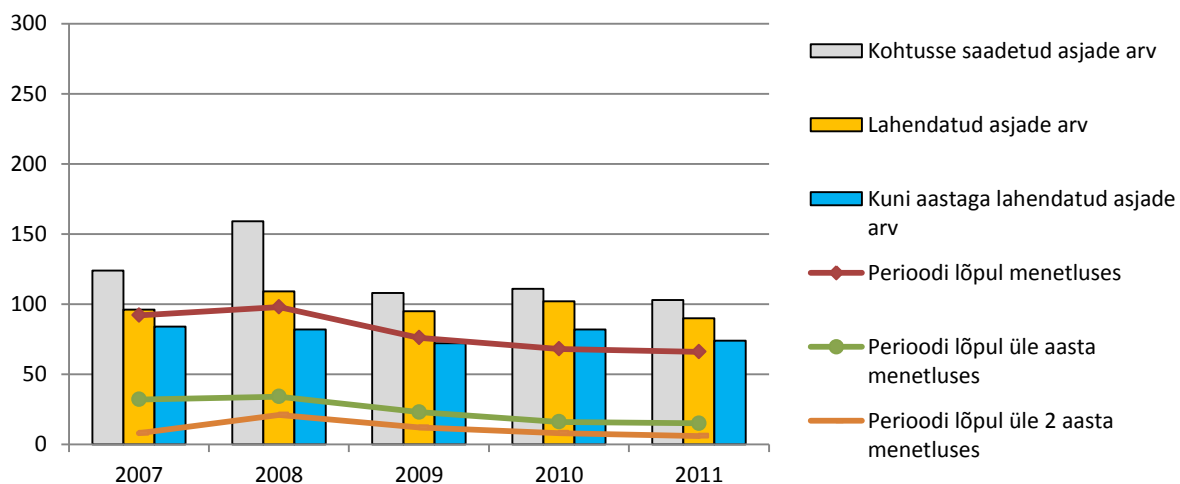
- Kohtusse saadetud kriminaalasjade arv on aasta-aastalt kasvanud.
- 2011. aasta lõpul menetluses olevate üldmenetluse kriminaalasjade arv on oluliselt langenud ning kolmandiku võrra madalam võrreldes 2007. aastaga.
- Aasta lõpul enam kui aasta ning enam kui 2 aastat menetluses olevate asjade arv on oluliselt vähenenud.
- Kuni ühe aastaga lahendatud asjade arv on võrreldes 2007. aastaga kasvanud.



Joonis 4. Üldmenetluse kriminaalasjade statistika, Harju maakohus

Pärnu maakohus

- Kohtusse saadetud kriminaalasjade arv on viimasel kolmel aasta püsinud samal tasemel ning madalam võrreldes 2007. ja 2008. aastaga.
- Aasta lõpul menetluses olevate kriminaalasjade osakaal on vähenenud.
- Kuni ühe aastaga lahendatud asjade arv on püsinud enam-vähema samal tasemel, kuid pisut vähenenud.
- Aasta lõpul kuni 2 aastat menetluses olnud asjade osakaal on jäänud samale tasemele, kuid oli 2008. aastal oluliselt kõrgem.
- Kuni aastaga lahendatud asjade arv on langenud.



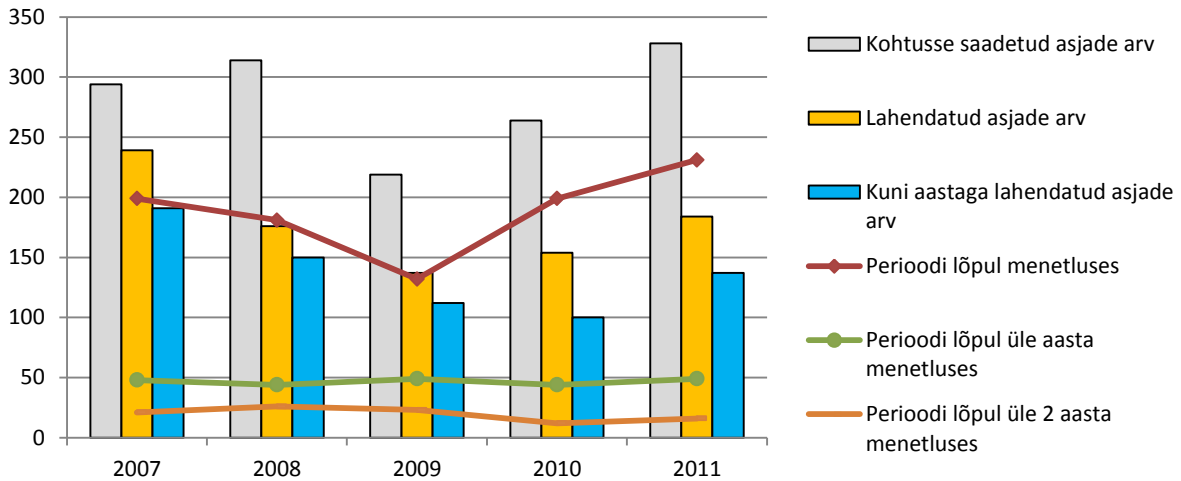
Joonis 5. Üldmenetluse kriminaalasjade statistika, Pärnu maakohus

Tartu maakohus

- 2011. aastal saadeti võrreldes 2007. aastaga kohtusse rohkem üldmenetluse kriminaalasju.
- Tartu maakohus on erinevalt ülejäänud kolmest maakohust menetluses olevate asjade osakaal kasvanud ning see on otseses seoses kohtusse saadetud asjade arvuga.

Arvestades kohtusse saadetud asjade kasvu, võib eeldada menetlusaegade kasvu edaspidi.

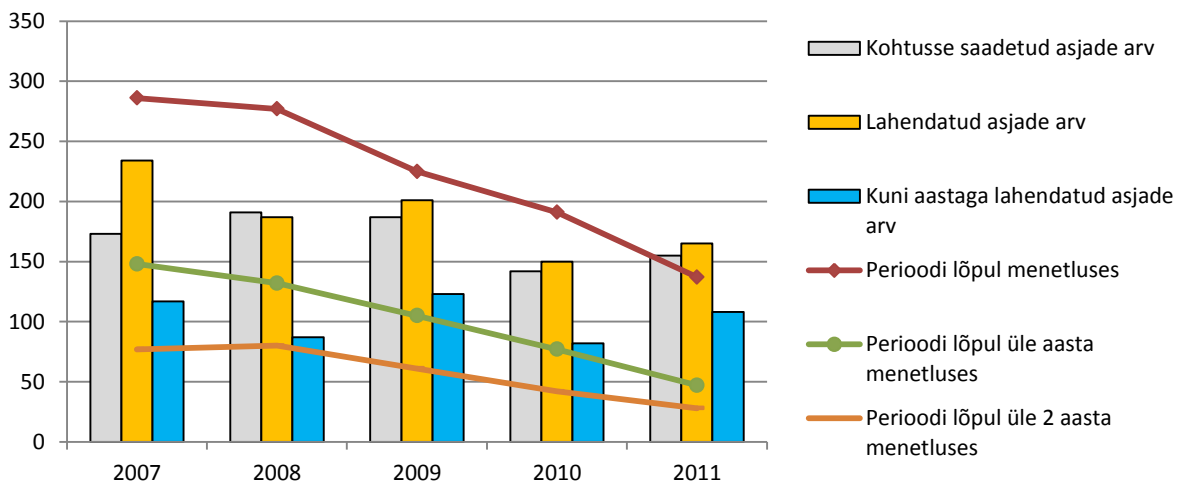
- Erinevalt ülejäänud maakohtutest on üle aasta menetluses olevate asjade arv on jäänud võrreldes 2007. aasta lõpuga samale tasemele.
- Aastal lõpul enam kui kaks aastat kestnud menetluste arv on siiski pisut langenud (21-lt 16-le).
- Kuni aastaga lahendatud asjade arv on langenud.



Joonis 6. Üldmenetluse kriminaalasjade statistika, Tartu maakohus

Viru maakohus

- Kohtusse saadetud üldmenetluse kriminaalasjade arv on aasta-aastalt langenud.
- Oluliselt on langenud nii menetluses olevate, üle aasta menetluses olevate ning enam kui kaks aasta menetluses olevate asjade arv aasta lõpul.
- Kuni aastaga lahendatud asjade arv on erinevatel aastatel olnud muutlik ning 2011. aastal madalam kui 2007. aastal.
- Üldmenetluses lahendatud kriminaalasjade arv on aasta-aastalt vähenenud.
- Kuni aastaga lahendatud asjade arv oli 2011. aastal pisut madalam kui 2007. aastal.



Joonis 7. Üldmenetluse kriminaalasjade statistika, Viru maakohus

3. 2010. aastal kohtusse saabunud üldmenetluse kriminaalasjade analüüs

Erinevalt eelnevas peatükis toodud statistilistest andmetest käsitletakse käesolevas analüüsi osas 2010. aastal kohtusse saadetud kriminaalasu sisulisemalt ning tuuakse välja kohtuasjade arutamise planeerimisel tekkinud takistused. Samuti antakse ülevaade sellest, missuguses staadiumis on 2010. aastal kohtusse saadetud kriminaalasad:

- Kui suur osa kriminaalasadest on leidnud lahenduse I astme kohtus;
- Kui suur osa üldkorras kohtusse saadetud kriminaalasadest lahendatakse lihtmenetluses ja/või lõpetatakse;
- Kui pikk on aeg asja kohtusse saabumisest kuni isiku(te) kohtu alla andmiseni;
- Kui kaugemale planeeriti kohtuliku arutamise põhiistungid;
- Missugused olid peamised menetlustakistused;
- Kui palju istungeid lükati edasi seoses KrMS §-is 268¹ sisalduva keeluga arutada kahte üldkorras kohtusse saadetud asja korraga.

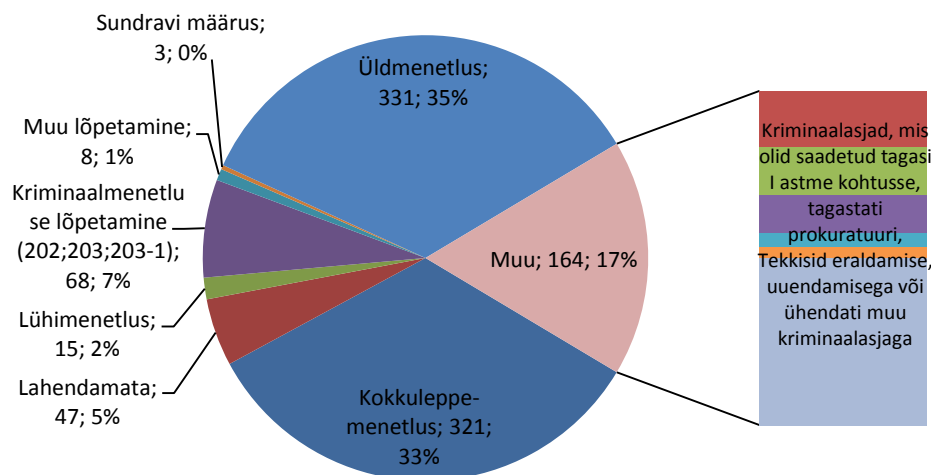
3.1. Menetluse tulemus

Kuna üldmenetluses lahendatud asjade statistika ei anna infot selle kohta, kui palju asjadest lahendati lihtmenetlustes, tuuakse käesolevas peatükis andmed ka selle kohta.

2010. aastal saabus E-Toimiku andmetel I astme kohtutesse 957 üldmenetluse kriminaalasa (sealhulgas asjad, mis tagastati kõrgema astme kohtust). Kõikidest 2010. aastal üldmenetluses kohtusse saadetud kriminaalasadest lahendati üldmenetluses 35% (n=331) ning sama suur osakaal lihtmenetlustes (n=336).³ Kriminaalmenetlus lõpetati avaliku menetlushuvi puudumise, leppimise või otstarbekuse alusel 7% kriminaalasadest osas. 5% 2010. aastal kohtusse saadetud üldmenetluse kriminaalasadest olid 2012. aasta veebruaris-märtsis veel lahendamata, neist osaliselt ei olnud KISI andmetel ka süüdistatavat kohtu alla antud. Analüüsist jäeti välja 17% asjadest, mille puhul kriminaalasi oli saabunud kohtusse seoses selle tagastamisega kõrgemalseisvast kohtust, tagastati kohtu poolt prokuratuurile; samuti kohtuasjad, mis tekkisid eraldamisega teistest kriminaalasadest või kohtuasjad, mis ühendati mõne muu asjaga (17%).⁴ Nii lihtmenetluses lahendatud asjade kui ka kriminaalmenetluse lõpetamiste puhul peab arvestama, et mitmetes asjades lahendati küll asi kokkuleppemenetluses (või kriminaalmenetluse lõpetamisega), kuid mõni isik või isikud eraldati uude kriminaalasa menetluse läbiviimiseks üldmenetluses.

³ Sh asjad, mil mõni isik mõisteti süüdi lihtmenetluses ning mõne isiku suhtes lõpetati menetlus.

⁴ S.o edasises analüüsis ei ole menetlusele kulunud aja puhul neid kriminaalasu arvestatud.



Joonis 8. 2010. aastal üldmenetluses kohtusse saanud kriminaal-asjade menetlemine (n=957)

Üldmenetluses otsusega lahendatud kriminaal-asjad lahendati keskmiselt 210 päevaga (mediaanväärtus 185 päeva), samas kestis pikim menetlus 687 päeva⁵.

Pärnu maakohtus jõudis saanud asjadest üldmenetluse kohtuotsuseni 52% (n=61), Viru maakohtus 34% (n=54); Harju maakohtus 33% (137) ning Tartu maakohtus 30% (n=79). Enam kui kolmandik kriminaal-asjadest lahenes lihtmenetluses Harju ning Tartu maakohtus (vastavalt 39% ja 37%). Nii Tartu kui ka Viru maakohtus oli 2012. aasta veebruari-märtsi seisuga lahendamata 8% üldmenetluses saanud kriminaal-asjadest (vastavalt 20 ja 13 kohtuasja). Lahendamata asjade seas on nii neid, mille arutamine on erinevatel põhjustel edasi lükatud kui ka neid, milles ei ole toimunud/planeeritud veel ühtegi istungit.

Tabel 2. Kohtulahendid maakohtute lõikes (saanud asjadest) (n=957)

	Otsus üldmenetluses	Otsus lihtmenetluses	Kriminaalmenetluse lõpetamine	Sundravi	Lahendamata	Muu ⁶
Harju maakohus (n=419)	33%	39%	7%	0%	2%	18%
Pärnu maakohus (n=118)	52%	25%	8%	0%	3%	12%
Tartu maakohus (n=260)	30%	37%	8%	1%	8%	15%
Viru maakohus (n=160)	34%	28%	9%	0%	8%	21%

3.1.1. Kriminaal-asja tagastamine prokuratuurile

2010. aastal üldmenetluses kohtusse saanud kriminaal-asjadest tagastati prokuratuurile 23. Kuigi antud juhul kriminaal-asjade tagasisaatmise põhjuseid lähemalt ei analüüsitud⁷, on siin oluline käsitleda seda, millal kriminaal-asjad prokuratuuri tagastati. 2010. aastal kohtusse saanud kriminaal-asjadest tagastati kuus kriminaaltoimikut prokuratuurile enam kui 200 päeva pärast kohtusse saabumist (sh. üks enam kui 300 päeva ja kolm enam kui 400 päeva pärast asja saabumist kohtusse).

⁵ Arvestama peab, et kõik asjad ei ole veel lahendatud.

⁶ „Muu“ - kriminaal-asjade, mis olid saadetud tagasi I astme kohtusse, tagastati prokuratuuri, tekkisid eraldamise, uuendamise või ühendati muu kriminaal-asjaga.

⁷ Kriminaal-asjade tagastamist prokuratuuri on lähemalt käsitletud kogumikus „Kuritegevus Eestis 2010“.
http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=54601/KuritegevusEestis2010_web.pdf, lk 37-40

Kriminaalasi, mille kohtulik menetlus kestis 476 päeva, tagastati prokuratuuri pärast seda, kui ekspertiis tuvastas 2011. aasta lõpul, et süüdistatav ei olnud tegude toimepanemise ajal võimeline oma tegudest aru saama ega neid juhtima. Ajaolu, et kriminaalasjas määrati ekspertiis alles 2011. aasta sügisel, oli tingitud sellest, et novembris toimunud esimesel põhiistungil esitati taotlus kohtupsühhaatrilise ekspertiisi määramiseks. Antud juhul saab aga probleemseks pidada asjaolu, et põhiistung toimus 11 kuud pärast eelistungit.

Katkematu menetlusega seoses on vajalik tuua välja veel 2 kriminaalasia, kus kohus pidas eelistungi enam kui aasta pärast kriminaalasia kohtusse saatmist. Mõlemal juhul tagastati kriminaalasi prokuratuurile eelistungil.

Esimesel juhul saabus kriminaalasi kohtusse 14.09.2010. 14.10.2011 toimunud eelistungil taotles prokurör eelistungi edasilükkamist, et kaaluda uue süüdistusakti esitamise vajadust. 01.12.2011 eelistungil leidis prokurör, et uut süüdistusakti esitada ei ole vaja. Kohtunik tagastas 05.12.2011 siiski kriminaalasia prokuratuurile, sest see ei vasta süüdistusakti nõuetele. Kriminaalasi oli kohtumenetluses 447 päeva.

Teine kriminaalasi saabus kohtusse 30.11.2010 ning eelistung toimus asjas 08.12.2011. Kriminaalasi tagastati prokuratuurile 09.01.2012. Ka selles kriminaalasjas tagastas kohus asja prokuratuurile seoses sellega, et süüdistusakt ei vasta kriminaalmenetluse seadustikus sätestatud nõuetele, seejuures esines erinevusi süüdistusakti ja selle tõlke vahel. Kriminaalasi oli kohtumenetluses 405 päeva.

Mõlema toodud kriminaalasia puhul saab probleemina välja tuua selle, et eelistung toimus alles aasta pärast asja kohtusse saatmist.

3.1.2. Kriminaalmenetluse lõpetamine

Valimis olnud kriminaalasi juhtumitest lõpetati menetlus 76-l juhul. Kuigi enamjaolt lõpetati kriminaalasi KrMS §-ide 202-203¹ alusel (n=68), oli valimis 8 asja, mille menetlus lõpetati muul põhjusel. Neist kolmel juhul lõpetati seoses süüdistatava parandamatu haigusega, kahel juhul süüdistatava surmaga. Ühe juhtumi menetlus lõpetati seoses aegumisega, seejuures oli istungiteks planeeritud 9 päeva ning menetlus lõpetati ligi kuu aega enne esimest istungit.

Olulisim ning katkematu menetluse kontekstis tähtsust omav kriminaalasi lõpetati seoses mõistliku menetlusaja möödumisega. Tegu oli 2002. aastal alustatud menetlusega, mis saadeti kohtusse teistkordselt. Probleemseks on juhtumi puhul see, et eelistung (kus ka menetlus lõpetati) toimus 11 kuud pärast asja saabumist kohtusse. Menetlus lõpetati tuginedes inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklile 6. Selliste olukordade vältimiseks on oluline, et eelistung toimuks aegsasti ning vajadusel oleks võimalik asja menetleda kiiremini.

3.2. Kohtuistungite planeerimine

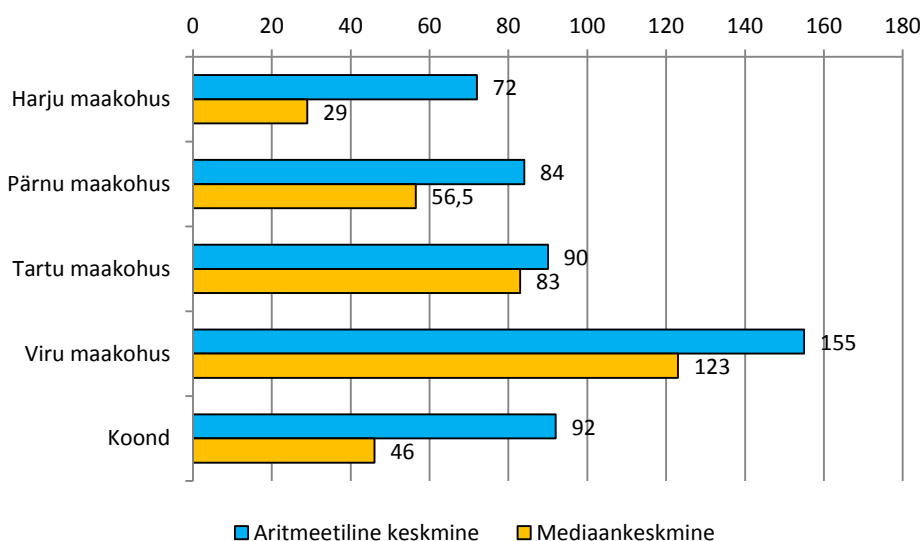
3.2.1. Eelistungi korraldamine

KrMS § 258 lg 1 p 4 kohaselt korraldatakse eelistung üldkorras lahendatud kohtusse saadetud kriminaalasia kohtulikult arutamise planeerimiseks ja kohtumenetluse poolte taotluste lahendamiseks. Eelistungil osalemine on kaitsjale ja prokurörile kohustuslik. KrMS § 261 lg 3 järgi planeerib kohus kohtuliku arutamise sellisel viisil, mis aitab võimalikult vältida tarbetut ajakulu, isikute korduvat kohtusse kutsumist ja kohtuistungite edasilükkamist.

KrMS ei reguleeri kohtu alla andmise tähtaega (v. a vahistatud süüdistatava puhul). Vahistatud süüdistatava korral otsustab kohtunik kohtu alla andmise hiljemalt vahistamise tähtaja lõpule eelneval tööpäeval. KrMS § 257 kohaselt kontrollib süüdistusakti saanud kohtunik kriminaalasia

kohtualluvust ning annab süüdistatava kohtu alla. Arvestades asjaolu, et kaitsja esitab pärast süüdistusakti saamist kohtule hiljemalt kolm päeva enne eelistungit kohtule oma taotlused (alates 01.09.2011 sisalduvad taotlused kaitseaktis), ei saa eelistungit korraldada vahetult pärast süüdistusakti koostamist. 2010. aastal kohtusse saabunud asjades määrati üldjuhul kohtu alla andmisel ka istungiajad, kuid esines ka erandeid (nt juhul, kui isikuga seoses oli lähiajal kohtusse saabumas veel kriminaalasju).

Keskmiselt toimus eelistung⁸ 92 päeva pärast kriminaasja saabumist kohtusse, mediaanväärtuseks oli 46.⁹ Mediaankeskmiste võrdluses on erinevuses maakohtute vahel oluliselt suuremad. Eeltoodud andmed sisaldavad ka neid kriminaalasju, mil vahetult pärast asja kohtusse saatmist lahendati kriminaalasi lihtmenetluses.



Joonis 9. Aeg (päevades) kriminaalasja kohtusse saabumisest süüdistatava kohtu alla andmiseni (N=757)

Asjaolu, et eelistung toimub keskmiselt kolm kuud pärast kriminaalasja kohtusse saabumist võib osaliselt olla põhjendatud kohtumenetluse poolte soovist lahendada asi KrMS § 265¹ sätete alusel – s.o eelistungilt põhiistungile üleminekuga. Selline korraldus aga nõuab menetlusosalistelt rohkem aega. Eelistungilt põhiistungile ülemineku korral peab tagama süüdistatava, tunnistajate, eksperdi ja vajadusel kannatanu ilmumise istungile. Samuti on kohtul, prokuröri ja kaitsjal vaja leida ühine aeg asja arutamiseks.¹⁰

Neljandikul juhtudest alustati asja arutamist samal päeval kohtu alla andmisega ning keskmiselt kulus kohtu alla andmiseni 121 päeva.¹¹ Asjades (74% asjadest), kus kohtuistung planeeriti hilisemaks kui samale päevale, oli ajavahemik asja kohtusse saabumisest kohtu alla andmiseni lühem – 79 päeva.

Menetluse kiirust mõjutab see, millal antakse isikud kohtu alla ja määratakse istungiteks aeg. Harju maakohtus anti ligi 2/3 asjade puhul süüdistatavad kohtu alla 60 päeva jooksul alates asja

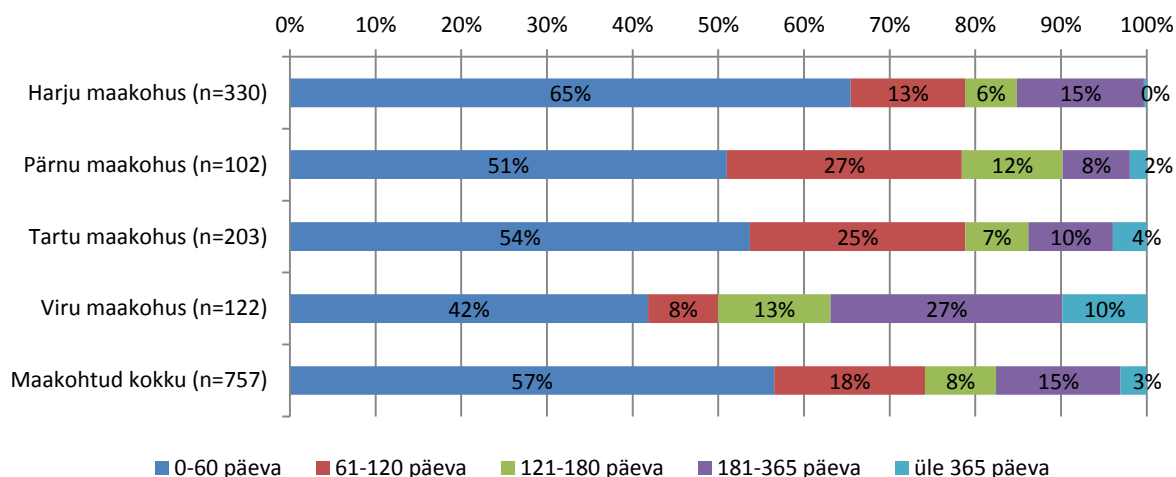
⁸ Silmas peetakse eelistungit, mil süüdistatav(ad) anti kohtu alla. Arvutustes ei sisaldu kriminaalasjad, milles kohtu alla andmise kuupäev oli teadmata või isikud kohtu alla andmata.

⁹ Arvestatud on kriminaalasju, kus kohtu alla andmise kuupäev oli teada (n=757).

¹⁰ Kohtunike ning prokuröride osalusel toimunud seminaril (20.02.2012) toodi ühe põhjusena välja ka see, et eelistungit viibimine võib olla seotud sellega, et kohtu üldmenetluste arutamise graafiku järjekord on sedavõrd pikk, et jäädakse ootama mõne aja vabanemist.

¹¹ Arvestatud on ka asju, mil eelistungil esitati kriminaalmenetluse lõpetamise taotlus ja samal päeval menetlus lõpetati.

saabumisest maakohtusse. Nii Pärnu kui ka Tartu maakohtu puhul anti 60 päeva jooksul süüdistatavad kohtu alla pisut üle pooltel juhtudel, Viru maakohtus oli see aga madalam. Kui kolmes maakohtus toimus kohtu alla andmine hiljem kui 180 päeva jooksul 10-15% juhtudest, siis Viru maakohtus oli selliste asjade osakaal oluliselt suurem – 37%.



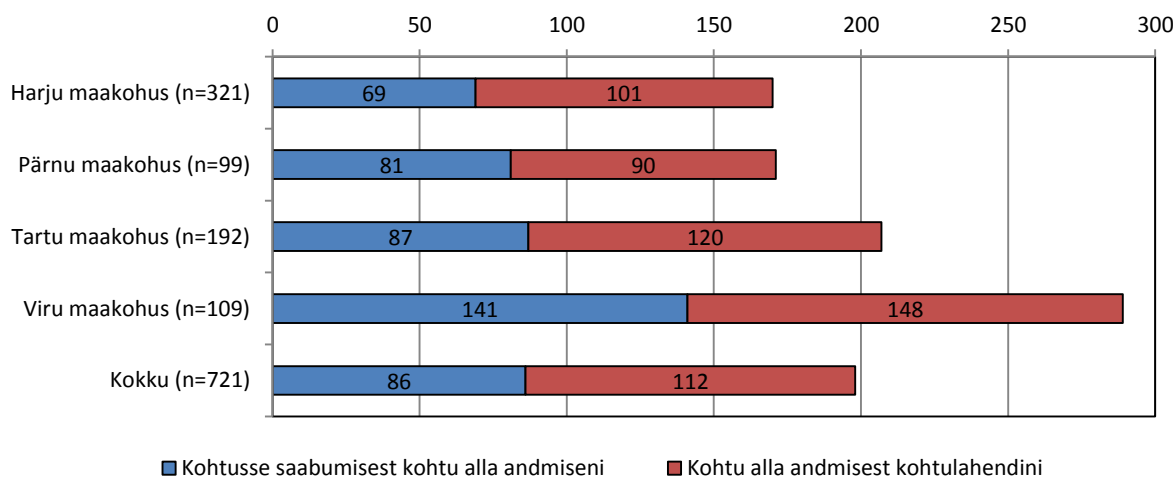
Joonis 10. Kohtu alla andmise aeg (päevades) võrreldes kriminaalasja kohtusse saabumisega

Absoluutarvudes oli Harju maakohtus kõige enam neid asju, milles kohtu alla andmine toimus pool aastat pärast asja saabumist kohtusse. Viru maakohtu asjadest 12-l juhul anti süüdistatav kohtu alla enam kui aasta pärast kriminaalasja saabumist kohtusse.

Tabel 3. Aeg kriminaalasja saabumisest kohtusse kuni kohtu alla andmiseni (asjade arv)

	Harju maakohus	Pärnu maakohus	Tartu maakohus	Viru maakohus	Maakohtud kokku
0-60 päeva	216	52	109	51	428
61-120 päeva	44	28	51	10	133
121-180 päeva	20	12	15	16	63
181-365 päeva	49	8	20	33	110
üle 365 päeva	1	2	8	12	23
Koond	330	102	203	122	757

Asjades, kus kriminaalasi on jõudnud I astme kohtus kohtulahendini (n=721), on Harju ning Pärnu maakohtus kohtulahendini kulumis aeg enam-vähem võrdne, samas on aeg erinev kohtu alla andmisest kuni kohtuotsuseni. Silmatorkavalt erinevad on Viru maakohtu menetlusandmed, seejuures on aeg kohtu alla andmiseni ning aeg, mis kulub seejärel kohtuotsuseni peagu võrdsed. Kuigi arv sisaldab ka ekstreemväärtuseid ning asju, milles menetlus lahenes kokkuleppemenetluses, on erinevused olulised.



Joonis 11. I astme lahendini jõudnud kohtuasjade lahendini jõudmise aeg päevades (n=721)

Eelistungi toimumise aeg on sarnaselt põhiistungi aegadega seotud ühiste aegade leidmisega menetlejate ja kaitsjate päevakavas. Samas ei ole analüüsi põhjal võimalik asuda seisukohale, et selliste aegade leidmine oleks sama keeruline kui põhiistungite puhul. Kuna enam-jaolt algavad kohtuistungid hommikul kell 10, peaks olema võimalik eelistungite pidamine sellele eelnevalt. Sellistel puhkudel peaks olema vabad nii kaitsjad kui ka prokurörid. Eelistungi toimumine varem peaks panustama ka põhiistungite aegade kiiremasse toimumisse.

Kohtu alla andmine on viibinud ka seoses sellega, et kohus soovib eelistungil koheselt minna üle põhiistungile, kuid istungile jätab ilmumata süüdistatav või tunnistaja.

Üldiselt planeeritakse enamike kohtuasjade puhul kohtu alla andmisel ka istungite ajad. Kohtumenetluse pooled lepivad kokku ühistes aegades, mil hakatakse kohtuasja arutama. Kui kohtunik pakkus üldjuhul istungite aegu seni kuni õnnestus leida kõigile sobiv aeg, siis ühe kohtuniku puhul kohtu alla andmisel istungite aegu paika ei panda. Kohtunik annab eelistungil teada, mitmes on kohtuasi järjekorras ning istungite aegades lepatakse kokku hiljem. Seejuures võis istungiaegade määramine toimuda ka kuid hiljem. Kui kohtu alla andmisel kohtuasja arutamise kuupäevi ei määrata, suureneb ka oht, et need määratakse väga pika aja taha.

3.2.2. Keskmine ühe istungi pikkuseks planeeritud aeg

Keskmiselt planeeriti kohtuliku arutamise pikkuseks 3,1 päeva (n=760).¹² 2010. aastal kohtutesse saabunud asjadest 89 planeeriti arutamisele vähemalt 6-ks päevaks. Pikim planeeritud aeg kriminaalasja arutamiseks oli 45 tööpäeva.

Jättes kõrvale võimalikud piirangud (1-päevaste arutamiste puhul puudub võimalus selgitada, kas asja kohtu alla andmisel oli juba plaan minna üle lihtmenetlusele või mitte), planeeriti 44% asjadest arutada ühe päevaga. Suure osa moodustasid ka asjad, mille arutamiseks planeeriti 3-5 päeva. Üle 30 päeva planeeriti põhiistungiteks kahel korral (vastavalt 32 päeva ja 45 päeva). Enam kui 10-päevaseid planeeritud arutamisi oli valimis kokku 34, see moodustas kokku 4,5%. Kohtuasjade aegade planeerimise seisukohalt saabki pidada kõige problemaatilisemaks neid kriminaalasju, mille arutamine määratakse pikemale perioodile, sest see ei võimalda samal ajal

¹² Kuna andmed ei võimalda eristada, missugustes asjades oli juba eelistungil teada, et asi lahendatakse kokkuleppemenetluses, on siinkohal arvutustes võetud ka need arvesse.

arutada teisi asju juhul, kui esimeses asjas peaks leidma aset edasilükkamine, mis erandite alla ei kuulu.

Tabel 4. Kriminaalasia arutamiseks planeeritud aeg

Arutamiseks planeeritud päevade arv	Asjade arv	Osakaal
1 päev	331	43,6%
2 päeva	148	19,5%
3-5 päeva	192	25,3%
6-10 päeva	55	7,2%
11-15 päeva	18	2,4%
16-20 päeva	6	0,8%
21-25 päeva	5	0,7%
26-30 päeva	3	0,4%
üle 30 päeva	2	0,3%
KOKKU	760	100%

Katkematu kriminaalmenetluse regulatsioon on toonud kaasa praktika, mil kohtu alla andmisel pannakse paika arutamiseks vajalik aeg ning igaks juhuks lisatakse sellele veel üks või mitu päev.

Nt kohtuasjas X sooviti asja arutamiseks kolm päeva, kuid taotleti terve nädala planeerimist. Kohtuasjas X ütles prokurör, et asja arutamiseks kulub üks päev, kuid taotles kolme päeva kinnipanekut.

Katkematu menetlus ei tähenda tingimata seda, et kõik istungid toimuvad järjest, sest enne kohtuvaidlusi soovitakse (kuigi mitte alati) tutvuda ka istungi protokolliga – seetõttu planeeritakse asja arutamist ka selliselt, mil enne viimast istungit jäetakse vahe kohtuvaidlusteks ettevalmistamiseks.

Asjade arutamiseks planeeritud aeg ei lange kokku sellega, kui palju oli istungiteks aega vaja realselt. Valimis olnud kriminaalasjadest 46% (n=363) lahendati planeeritud ajavahemikus, s.h asjad, milles isikud anti juba kohtu alla kokkuleppemenetluses ning lahendati samal päeval. Planeeritud ajavahemikus arutatud asjadest valdava enamiku (72%) moodustasid üheks päevaks planeeritud asjade arutamised. 46% (n=166) ühepäevastest asjadest lahendati üldmenetluses, ülejäänud lahendati lihtmenetluses või lõpetati menetlus.

Asja arutamine toimus või toimub¹³ pikemas ajavahemikus kui kohtu alla andmisel määratud, 26% asjade puhul. Pikem ajavahemik võis olla tingitud sellest, et juba algselt oli planeeritud liiga lühike aeg, kuid peamiselt siiski seoses sellega, et üks või teine isik jättis kohtusse ilmumata. Menetluse venimiseks oli ka näiteks kaitsjatest loobumine, ekspertiisi määramised, täiendavate tunnistajate kutsumine jne.

Planeeritust lühema aja jooksul lahendati 22% kohtusse saadetud asjadest. Nimetatud asjade hulgas oli vähemalt 19 kohtuasja, mis lahendati enne planeeritud istungi saabumist (neist omakorda 18 asja menetlus lõpetati või lahendati lihtmenetluses).

¹³ Kõik kohtuasjad ei olnud veel lahendust leidnud, kuid istungid olid vähemalt ühel korral edasi lükatud.

Tabel 5. Kohtuliku arutamise toimumine planeeritud ajavahemikus

	Kohtuasjade arv	Kohtuasjade osakaal
Planeeritud ajavahemikus	363	46%
Pikemas ajavahemikus	207	26%
Lühemas ajavahemikus	177	22%
Andmed puuduvad	46	6%
Üldkokkuvõte	793	100%

Lühikeste istungite seas leidsid mitmeid selliseid, mil isikut süüdistati KarS § 424 kuriteos (joobes juhtimine) ning isik tunnistas end süüdi.

Kuressaare kohtumajja saabus 2010. aastal KarS § 424 süüdistusi 15. Kõikide juhtumite arutamiseks planeeriti üks päev ning istung toimus võrreldes saabumisega 27-98 päeva jooksul. Vaid ühes kriminaalasjas lükkus istung seoses süüdistatava tagaotsimisega edasi, asi lahendati hiljem kokkuleppemenetluses.

Kuigi Tartu ja Viru maakohus lahendati võrreldes ülejäänud kahe maakohuga suurem osakaal asjadest planeeritud varem või lühemas ajavahemikus, siis lahendamata asjade osakaal oli nendes kohtutes suurem. Planeeritud pikemas ajavahemikus või hiljem lahendatud asjade osakaal oli maakohute lõikes enam-vähem võrdne.

Tabel 6. Kohtuliku arutamise toimumine planeeritud ajavahemikus (n=793)

	Harju maakohus (n=342)	Pärnu maakohus (n=104)	Tartu maakohus (n=220)	Viru maakohus (127)
Planeeritud ajavahemikus	51%	60%	38%	35%
Lühemas ajavahemikus	18%	13%	29%	29%
Pikemas ajavahemikus	27%	25%	25%	27%
Andmed puuduvad	4%	2%	8%	9%

3.2.3. Määratud istungite toimumise aeg

13% asjadest (n=96)¹⁴ planeeriti arutamisele enam kui poole aasta kaugusele (s.o vähemalt 185 päeva). Neist omakorda 35% Viru maakohus (n=34), 31% Tartu maakohus (n=30), 24% Harju maakohus (n=23) ning 9% Pärnu maakohus (n=9). Menetlustes, mille arutamiseks planeeritakse mitu nädalat, on seletatav ka istungi aja alguse nihkumine kaugemale. Samas oli enam kui poole aasta kaugusele planeeritud asjadest 22 sellised, mille arutamiseks planeeriti 1-2 päeva. Neljas asjas oli vähemalt üks süüdistatav ka vahi all (esimese astme kuritegu), mis oleks andnud aluse arutada asja katkematus reeglil eirates.

Enam kui aasta kaugusele planeeriti 8 kohtuasja arutamine, neist pikim 621 päeva kaugusele (1,7 aastat). Nendes asjades planeeritud istungipäevade arv varieerus 3-26 vahel ning süüdistatavaid oli sõltuvalt asjast 1 kuni 10. Kriminaalasjadest 2 on lahendamata ning ülejäänud lahenesid lihtmenetluses või kriminaalmenetluse lõpetamisega. Kaheksast kohtuasjast viis olid Harju maakohu menetluses, kaks Tartu ning üks Viru maakohu menetluses. Kuigi kohtu alla andmisega võrreldes oli pikimaks ajaks 621 päeva, siis pikimaks vaheks võrreldes kohtusse

¹⁴ Üldmenetluses kohtusse saadetud ja valimis olnud (asjades, kus on teada nii kohtu alla andmise kuupäev kui ka planeeritud istungite ajad) kohtuasjades määrati esimene istung toimuma keskmiselt (n=750) 86 päeva kaugusele võrreldes isikute kohtu alla andmisega. Arvestuses sisalduvad ka need kriminaalasjad, mida arutati samal päeval kohtu alla andmisega, samuti need, mil kohtu alla andmisel oli teada asja arutamine kokkuleppemenetluses.

saabumisega planeeriti esimene istung toimuma 976 päeva pärast (eelistung toimus 666 päeva pärast asja saabumist kohtusse). Kohtuasja andmetest ei nähtu venimise põhjust ning istungid planeeriti 2012. aasta oktoobrisse (5 päeva).

Negatiivsest küljest oli valimis mitu kriminaalasja (s.h joores juhtimisega seotud kohtuasjad), mil ei suudetud ühepäevase istungi jaoks aega leida lähitulevikku. Nt kriminaalasjas X 2011. a mai alguses toimunud eelistungil määrati üks istungipäev 2012. a jaanuarisse, s.o 8 kuu kaugusele. Kohtuasjas oli üks süüdistatav joores juhtimise kuriteos, kuid kohtuniku sõnul ulatus üldmenetluses kohtusse saadetud kriminaalajade järjekord 2011. aasta novembri lõpuni. Prokuröri sõnul piisanuks asja arutamiseks kolmest tunnist. Antud juhul peab siiski asuma seisukohale, et sellise kriminaalasja arutamine olnuks võimalik ka varem muude üldmenetluste vahel KrMS § 265¹ regulatsiooni alusel. Samuti ei ole tõenäoline, et 3-tunniseks istungiks ei oleks leitud aega üldmenetluste vahel. Kuigi KrMS sätestab kohtuasjade üheaegse arutamise keelu, ei tähenda see seda, et kohtuasjad peaks arutama kohtusse saabumise järjekorras.

Olenevalt sellest, kas tegu on pikka kohtulikku arutamist nõudva kohtuasjaga või mitte, lepitakse kokku ka sellistes istunginädalates, mil 1-2 päeva üldmenetluse arutamist ei toimu (nt X, mil jäeti vabaks esmaspäevad ja reeded). See annab nii kohtule, prokurörile kui ka kaitsjatele võimaluse tegeleda samal ajal ka muude tööülesannetega või valmistuda järgmise päeva istungiks. Samas pikendab selline planeerimine ka teisi järjekorras olevaid üldmenetlusi, sest neid on võimalik arutada alles siis, kui konkreetses asjas on tehtud otsus.

Hea praktika

Üksikutes asjades on kohtu alla andmisel planeeritud täiendav, kuid enne põhiistungeid toimuv istungiaeg. Nimetatud asjades on istung planeeritud selleks, et soovi korral lahendada asi kokkuleppemenetluses. Mitmel juhul planeeriti küll põhiistungite ajad, kuid suudeti asi lahendada varasemaks ajaks planeeritud istungil kokkuleppemenetluses (nt X).

Kriminaalasjas X määras kohus alternatiivselt kaks 3-päevast istungi aega – neist varasem aeg planeeriti juhuks, kui teine kohtu menetluses olev asi saab varem lahendatud. Toodud näite puhul lahendatigi eeltoodud põhjustel varem ära. Seesugune planeerimine toob aga kaasa ohu, et nii kaitsja kui ka prokuröri graafikusse planeeritakse tegelikult mittetoimuvaid istungeid ja see võib teha keeruliseks muudes asjades vabade aegade leidmise.

Analüüsis tuvastati mitmeid näiteid eelistungitest, mil planeeriti menetlusajad ka hoolimata sellest, et need kaitsjatele ei sobinud. Nendel puhkudel nõustusid ka kaitsjad, et ühiste aegade leidmise võimatuse puhul on vajalik leida uus kaitsja. Selline lahendus on ka mõistlik, sest juba planeeritud kohtuistungite aegadega kriminaalasjas on võimalus läbi riigi õigusabi infosüsteemi RIS juba algselt teavitada advokaate, millal kriminaalasja arutamine toimub.¹⁵ Selline võimalus eksisteerib aga eelkõige määratud kaitsjate puhul, kuigi KrMS § 46 lg 1¹ seda võimaldab.

Võrreldes kriminaalasja kohtusse saabumisega planeeriti esimene põhiistung enam kui aasta kaugusele 73-s kriminaalasjas. Nende kriminaalajade osakaal, kus esimene põhiistung planeeriti kuni 3 kuu kaugusele, oli kõrgeim Harju ning Pärnu maakohus (sealhulgas lihtmenetluses lõpplahendi saanud asjad). Oluline erinevus ilmneb Viru maakohu praktikas, kus teiste maakohutega võrreldes on oluliselt kõrgem 6-12 ja 12-18 kuu kaugusele arutamisele planeeritud asjade osakaal (vastavalt 43% ja 20%).

¹⁵ Nt kriminaalajad A, B, C, D, E, F, G.

Tabel 7. Planeeritud põhiistungi aeg võrreldes kriminaalasja kohtusse saabumisega (kriminaalasjade arv ja osakaal)

	Harju maakohus		Pärnu maakohus		Tartu maakohus		Viru maakohus	
	Asjade arv	Osakaal	Asjade arv	Osakaal	Asjade arv	Osakaal	Asjade arv	Osakaal
1 kuu	45	14%	4	4%	6	3%	0	0%
1-3 kuud	84	26%	35	34%	48	24%	8	7%
3-4 kuud	36	11%	18	18%	28	14%	14	12%
4-6 kuud	66	20%	18	18%	36	18%	14	12%
6-12 kuud	77	23%	22	22%	67	33%	51	43%
12-18 kuud	17	5%	5	5%	16	8%	24	20%
18-24 kuud	3	1%	0	0%	0	0%	6	5%
Üle 24 kuu	0	0%	0	0%	0	0%	2	2%
Kokku	328	100%	102	100%	201	100%	119	100%

3.2.4. Eelistungilt üleminek põhiistungile

KrMS § 265¹ lg 1 kohaselt võib üldkorras kohtusse saadetud kriminaalasja kohtulik arutamine toimuda vahetult pärast eelistungit, kui eelistungi ajaks on võimalik ilmuda kohtusse kõigil kohtumenetlusega seotud isikutel, kui see tagaks kohtumenetluse katkematus ja viivitamatuse ning kui kohtumenetluse pooled ja kohus on sellega nõus. KrMS § 268¹ lg 2 p 5 kohaselt võib kohus kalduda kõrvale mitme kriminaalasja üheaegse arutamise keelust, kui kohtulikku arutamist alustatakse KrMS §-i 265¹ kohaselt.

Eelistungiga samal päeval alustati kriminaalasja arutamist ligi neljandikul juhtudest (n=188).¹⁶ Samas lahendati suur osa neist kokkuleppemenetluses, see tähendab, et eelistungi toimumiseks oli paljude juhtumite näol juba teada asja lahendamine lihtmenetluses. Kolmandik eelistungiga samal päeval alustatud kohtulikest arutamistest lõppes otsusega üldmenetluses, ülejäänute puhul kriminaalmenetlus lõpetati või lahendati lihtmenetluses.

Üldmenetluses (so arvestamata kriminaalasju, milles pärast kohtu alla andmist lahendati asi samal päeval kokkuleppemenetluses) eelistungilt põhiistungile üleminekut rakendati 83 korral. Kuigi enam-jaolt lahendati kriminaalasi samal päeval, siis leidis ka kriminaalasju, kus kriminaalasjad planeeriti juba algselt mitmele päevale.

Enam kui ühe päeva toimus kohtulik arutamine 30 korral. Esines ka kriminaalasju, kus põhiistungile mindi üle KrMS § 265¹ alusel ning lisaks esimesele istungile planeeriti põhiistungid ka mitme kuu kaugusele. Alltoodud näide võib olla tingitud suveperioodist (s.o puhkus kahe istungi vahel).

Nt kriminaalasjas X anti isikud kohtu alla juhitudes KrMS §-ist 265¹ ning määrati istungiteks 14.06, 27.08 ja 30.08. Kuigi algselt plaaniti kogu kohtulik arutamine koheselt läbi viia, selgus eelistungil, et kaks tunnistajat sel päeval istungile ilmuda ei saa.

Ilmselt eesmärgiga lahendada kriminaalasi kiiremini ning ilma katkematu menetluse piiranguteta, antakse esimesel eelistungil süüdistatav küll kohtu alla, kuid planeeritakse kriminaalasja arutamiseks uued eelistungid. Tegu on lahendusega, mil ka juhul, kui istungi toimumise päevaks ei ole varasem üldmenetlus lõppenud, saab KrMS § 265¹ reeglitele tuginedes alustada kriminaalasja arutamist. Hoolimata sellest, et KrMS § 265¹ ei ole algselt loodud sellise praktika jaoks, on seda siiski hakatud sel kombel rakendada.

¹⁶ Alati ei olnud kohtumääruses märgitud, et eelistungilt minnakse üle põhiistungile KrMS § 265¹ alusel.

Kuigi KrMS § 265¹ viitab võimalusele kohtusse saabunud kriminaalasi kiiresti ära arutada, oli nendes asjades aeg eelistungini pikem kui ülejäänud asjades. Nt kriminaalasjas X tehti küll eelistungilt üleminek põhiistungile, kuid eelistung toimus 217 päeva pärast asja kohtusse saabumist. Eelistungilt kohene üleminek põhiistungile annab küll võimaluse asja kiiremaks arutamiseks, kuid eelistung ise peaks samuti toimuma võimalikult aegsasti. Siiski on eelistungilt põhiistungile üleminekuks aega keerulisem leida kui eelistungiks, seetõttu on mõistetav ka sellest tingitud täiendav ajakulu.

3.2.5. Põhiistungi määramine kaugele: põhjused

Lisaks sellele, et katkematus reegel ei võimalda pidada üksikuid istungeid teiste üldmenetluse asjade arutamise ajal, oli põhiistungite toimumise määramine mitme kuu kaugusele seotud ka muude teguritega. Kohtumääruste analüüsi pinnalt ei ole probleemiks vaid see, et kohtutel ei ole võimalik asja arutamiseks aegu pakkuda.

Kohtuasi X saadeti kohtusse 2010. aasta märtsis ning ka eelistung toimus samal kuul. Kuigi kohtunik pakkus asja arutamiseks aegu mai kuusse, ei sobinud need osaliselt kaitsjatele, osaliselt prokurörile. Seetõttu määrati kohtulik arutamine septembrisse.

Paljude kohtu alla andmise määruste ja/või eelistungi protokollide põhjal saab nentida, et ühiste aegade leidmine asja arutamiseks on keeruline. Ühest küljest on see mõistetav, et nii prokuröri, kohtunikul kui ka kaitsjatel on teisi (kriminaal)asju, millel on juba aeg planeeritud. Teisalt peab aga küsima, kas ja kui palju võiks kohtul olla õigus kaitseõigust piirata.

01.09.2011 jõustunud KrMS-i § 46 lg 1¹ kohaselt peab kaitsja võetud kaitsekohustusest hiljemalt eelistungil loobuma, kui tal ei ole võimalik asja kohtulik arutamisel osaleda kolme kuu jooksul arvates eelistungi toimumisest. Kohtuasjade analüüsi pinnalt omab säte vähest väärtust arvestades asjaolu, et alati ei ole ka kohtunikul või prokuröri kolme kuu jooksul võimalik asja kohtulik arutamisel osaleda.

Põhiistungi määramisel kaugele on määrava tähtsusega ka kohtuniku koormus.

3.3. Kohtulik arutamine

3.3.1. Planeeritud aja kasutamine

Kriminaalasjade arutamiseks planeeritakse kohtumääruste pinnalt üldjuhul terve(d) päev(ad). Samas oli valimis palju kriminaalasju, mille puhul ei kasutatud aega terviklikult, vaid istungid kestsid varase pärastlõunani (nt kuni kella 14ni). Kuigi ühest küljest võib see olla tingitud vajadusest valmistuda järgmisteks istungipäevadeks või ilmumata jäänud isikutest või vajadusest koostada menetlusdokumente, ei saa seda alati õigustada.

Halb praktika

Näiteks on kriminaalasjas (X) määratud istungiteks 2 päeva, millest esimesel päeval toimub kohtulik arutamine 1,5 tundi ning kohtuvaidlused jäeti järgmisele päevale (seejuures viitas prokurör võimalusele ka samal päeval vaielda, kuid osundas juba planeeritud ajale).

Kriminaalasjas X on planeeritud istungile kulunud vaid 40 minutit, mõnel juhul 1 tund (nt X). Kriminaalasjas X lõppes istung kell 14 hoolimata sellest, et kõik tunnistajad olid kohal – põhjuseks asjaolu, et selleks päevaks rohkem isikuid kutsutud ei olnud. Kriminaalasjas X toimus üks istungitest 1,5 tundi. Kriminaalasjas X oli ühe istungi kestus 1,5 tundi. Kriminaalasjas X toimus istung kokku üks tund ja 40 minutit, misjärel planeeriti eraldi aeg kohtuvaidlusteks.

Leidus ka istungeid, mil oli planeeritud vaid ühe tunnistaja ülekuulamine (X, Y).

200 kriminaalasja puhul jäi ära vähemalt üks istung seoses sellega, et planeeritud aega ei olnud vaja. Seega planeeriti neljandikus kriminaalasjadest istungeid, mida tegelikult vaja ei olnud seoses kriminaalasja lahendamise varem. Nimetatud kriminaalasjadest enam kui pooled lahenesid kokkuleppemenetluses või kriminaalmenetlus lõpetati.

Üheks suuremaks sõlmpunktiks on juhtumid, mil kriminaalasja arutamiseks on planeeritud pikk aeg ning esimesel põhiistungil või vahetult enne esimest põhiistungit on jõutud kokkuleppele või esitab prokurör kriminaalmenetluse lõpetamise taotluse. Selliste juhtumite vältimiseks on vajalik, et prokurör võtaks juba aegsasti ühendust kaitsjatega ka kohtumenetluses. Juhul, kui näiteks kaheks nädalaks planeeritud kohtuistungite vajaduse äralangemine tekitab tühimiku kohtuniku kalendris, siis selle asemel võiks olla planeeritud juba muu kriminaalasja arutamine.

Kriminaalasjas X planeeriti kohtulik arutamine 11-le päevale. Esimesel põhiistungil esitas kaitsja taotluse kriminaalmenetluse lõpetamiseks. Kriminaalmenetlus lõpetati KrMS § 202 alusel samal päeval.

3.3.2. Kokkuleppemenetlusele üleminek

35% üldmenetluses kohtusse saabunud asjadest lahendatakse kokkuleppemenetluses.¹⁷ Neist omakorda ligi kuuendik lahendati kohtus kahe kuu jooksul pärast asja saabumist kohtusse – nendes asjades ei planeeritudki kohtu alla andmisel asja lahendamiseks üle ühe päeva¹⁸.

Kohtuasjades, milles planeeriti arutamiseks vähemalt 2 päeva ning mis kokkuvõttes lahenes kokkuleppemenetluses, jäeti vajaduse puudumise tõttu ära vähemalt 423 istungipäeva 121-s kriminaalasjas. Kõikidest kokkuleppemenetluses lahendatud ning vähemalt kahepäevaseks planeeritud istungitest sõlmiti kokkulepe alles esimesel või teisel istungipäeval hinnanguliselt veerandil juhtudest. Praktika, mil kokkuleppemenetlusele minnakse üle alles esimesel põhiistungil päeval (ilma asja sisuliselt arutamata) on ressursse raiskav ning koormav. Ühest küljest on aeg planeeritud prokuröri, kohtunikul ja kaitsjal, kuid teisalt ei võimalda broneeritud aeg samale ajale broneerida ka muid menetlusi. Kolmandaks aga on ka kannatanud ja

¹⁷ Arvestatud ei ole neid kriminaalasju, mil mõne isiku suhtes eraldatakse menetlus kokkuleppemenetluseks.

¹⁸ Osaliselt peitub põhjus selles, et eelistungil oli teada asja lahendamine kokkuleppemenetluses.

tunnistajad oma päevad planeerinud selliselt, et ilmuda kohtuistungile. Samas ei ole ilmselt paljudel juhtudel menetluse pooltel (eelkõige süüdistatav) soovi kokkuleppele jõuda. Sellele viitab ka asjaolu, et juhul kui kokkulepe oleks saavutatud varem, oleks asi juba kohtusse saadetud lihtmenetluses.

Probleemseteks osutuvad eriti sellised menetlused, mil ajad on planeeritud mitmeks nädalaks ning alles esimesel põhiistungil hakatakse kaaluma kokkuleppemenetluse võimalusi. Näiteks on kriminaalasjas X kinnitanud kohus kokkuleppe 3 päeva enne planeeritud kahe nädalase arutamise algust.

Halb praktika

Negatiivseks peab nimetama ka selliseid kriminaalasi, mil kohtu aega kasutatakse mitmel planeeritud päeval – nt kriminaalasjas X on pärast esimese päeva lõunapausi tulnud istungile suuliste kokkulepetega ja lubatud need vormistada järgmiseks päevaks. Kuigi asja arutamine oligi planeeritud kahele päevale, siis kasutati need mõlemad kokkuleppemenetluse läbiviimiseks. Ka kriminaalasja X esimeseks istungiks oli teinud prokurör süüdistatavatele oma pakkumised ning taotleti vaheaega järgmise päevani, mil kinnitati kokkulepped. X - prokurör taotles kokkuleppemenetlust esimesel põhiistungil, kuid kuna kannatanute nõusolekuid ei olnud, tehti vaheaeg järgmise päevani – asja arutamine oli planeeritud neljale päevale. X – esimesel istungil tehti 3-tunnine vaheaeg kokkuleppemenetluse läbirääkimisteks, istungid olid planeeritud viiele päevale. Kriminaalasjas X oli asja arutamine planeeritud viiele päevale. Esimesel istungil tehti taotlus ja teisel kinnitati kokkulepe.

Hoolimata eeltoodust leiti analüüsi käigus ka praktikaid, mil eelistungil planeeriti enne põhiistungeid ja üsna peatselt pärast eelistungit toimuma veel üks eelistung, mil võiks arutada kriminaalasja vajadusel kokkuleppemenetluses.¹⁹ Selline praktika annab võimaluse lahendada oluliselt efektiivsemalt.

Lisaks menetlejate ajale peab arvestama ka tunnistajate ja kannatanute ajaga. Nt oli kriminaalasja X istungil kohal 4 tunnistajat ning istungil tehti taotlus kokkuleppe sõlmimiseks. Selline praktika on kulukas, sest tunnistajate ja kannatanute kulud on vaja hüvitada.

Analüüsi käigus jäid silma ka kriminaalasjad, mis on küll üldmenetluses kohtusse saadetud, kuid juba nädala jagu hiljem minnakse üle kokkuleppemenetlusele (nt X). Selliste asjade puhul on tegu ilmselt taktikalise valikuga, mil valik tehakse muuhulgas lähtudes sellest, missugune kohtunik asub asja arutama.

Kriminaalasjas X planeeriti asja arutamine enam kui aasta kaugusele. Seejuures räägiti ka eelistungil sellest, et ilmselt asi laheneb kokkuleppemenetluses. Kriminaalasi lahendati kokkuleppemenetluses, kuid planeeritud põhiistungil.

Samamoodi esineb juhtumeid, mil planeeritud eelistung palutakse edasi lükata, et arutada kokkuleppemenetluse võimalust (nt X).

Hea/halb praktika

Kriminaalasja X raames planeeriti eelistungil esialgu vaid üks istung (üks nädal hiljem) võimaliku kokkuleppemenetluse läbiviimiseks. Samuti otsustati, et juhul, kui kokkuleppemenetlus ei õnnestu planeeritakse nimetatud istungil põhiistungite ajad.

Täiendavalt on vähemalt ühe kohtuniku puhul iseloomulik, mil tehakse mitu eelistungit selleks, et kaaluda kokkuleppemenetlusele üleminekut, kuid eelistungil esialgu üldmenetluse jaoks

¹⁹ Nt Kohtuasi A, B, C, D, E.

põhiistungite aegu ei määrata. Selline praktika võib olla õigustatud juhul, kui järgmine eelistung planeeritakse lähitulevikku.

Kokkuleppemenetlusele üleminekul võiks kaaluda igaks-juhuks pooletunnise menetluse planeerimist umbes ühe kuu kaugusele enne põhiistungite algust – sellisel juhul võiks planeeritud kohtuistungite ajad veel tühistada ning sisustada need muude istungitega. Samas peab arvestama seda, et kokkuleppemenetlusele üleminek on osaliselt seotud süüdistatavate menetlustaktikalise valikuga. KrMS § 239 lg 3 kohaselt võivad süüdistatav ja prokurör taotleda kokkuleppemenetluse kohaldamist enne kohtuliku uurimise lõpetamist maakohtus. Seega on selliste istungite planeerimine ilmselt õigustatud juhul, kui süüdistatav(ad) ja prokurör soovivad küll asja arutada kokkuleppemenetluses, kuid ei ole veel jõudnud karistuse liigis ja määras kokkuleppele.

3.3.3. Edasilükkamised seoses katkematusesega

Analüüsis tuvastati 13 kriminaalasja, milles lükati menetlus edasi seoses sellega, et varasemaks planeeritud kriminaalasjas ei olnud veel otsust tehtud. Neist mõnel juhul lükati edasi mitu järgnema pidanud asja. Kriminaalasjadest 3 olid menetluses Harju maakohtus, 4 Pärnu maakohtus ning 6 Tartu maakohtus.

Edasilükatud asjadest 5 planeeriti arutamiseks pikemalt kui 3 päeva, neist pikimad 11 ja 12 päeva. Edasilükkamine võib tuua kaasa istungite edasilükkamise mitme kuu võrra. Valimis olnud asjadest teadaolevate istungite planeerimise osas oli pikim edasilükkamine 10 kuu võrra (kolm istungipäeva) ning asja arutamist ei ole veel alustatud. Kuigi kohtute kalendris on ilmselt võimalik leida aeg ka varasemaks, ei ole see alati võimalik kaitsjate ja prokuröride töögraafiku tõttu.

Tabel 8. Edasilükatud asjades planeeritud istungite arv

Planeeritud istungite arv	Menetluste arv
1 päev	3
2 päeva	3
3 päeva	2
4 päeva	1
6 päeva	1
9 päeva	1
11 päeva	1
12 päeva	1

Näide

Kriminaalasi X oli üks nendest kriminaalasjadest, mille venimise tõttu lükati edasi vähemalt kaks teist kriminaalasja. Kriminaalasi venis ja lükati edasi seoses tunnistaja(te) mitteilmumisega istungile. Kriminaalasi edasilükkamine tõi omakorda kaasa mitme teise planeeritud asja edasilükkamise: kriminaalasi pidi arutamine toimuma 19.09-22.09.2011 ning kohtuvaidluste kuupäevaks määrati 10.10.2011. Tunnistaja ilmumata jätmise tõttu lükati istungit mitmel korral edasi ning otsus kuulutati alles 10.01.2012. Seega tõi katkematus reegel kaasa kolmekuulise viivituse teiste kriminaalasi arutamisel.

Analüüsi pinnalt on selgelt probleemseks see, kui kriminaalasi arutamine lükatakse edasi seoses sellega, et süüdistatavad või muud kohtusse kutsutud isikud ei ilmu (nt seoses haiguslehega). Samas ei ole kindlust, et katkematus reegli kaotamine probleemi lahendaks. Eelkõige on problemaatiline see, et kehtiva regulatsiooni puhul ei ole kohtul võimalik

kriminaalasia määrata lähitulevikku, sest ühest küljest on piiratud kohtuniku ajad, teisalt aga ka prokuröri ning kaitsjate ajad. Samas võib kahelda, kas katkematu menetluse reeglita oleks isikutel rohkem vabu aegu.

3.3.4. Istungitelt puudumine kui menetluse venimise põhjus

Istungitelt puudumist saab pidada peamiseks menetluse venimise põhjuseks, sest puudumine tekitab paratamatult vajaduse kuulata isik üle mõnel muul ajal. Vähemalt 229-s asjas jäi ära üks või mitu istungit. Neist neljandikul juhtudest lahendati asi plaanitud varem või planeeritud aja jooksul. Ülejäänud asjades kulus asja arutamiseks valdavalt pikem aeg.

Lisaks kannatanute, tunnistajate või süüdistatavate puudumisele lükati istungeid edasi ka seoses ekspertiisi määramisega või muul põhjusel. Mitmes kriminaalajas (nt X, Y) esitas ilmselt venitamise eesmärgil süüdistatav põhiistungil taotluse vahetada kaitsjat.

Tunnistajad ja kannatanud ei ilmunud 2010. aastal kohtusse saadetud asjades vähemalt **166** kriminaalajas istungile. Kui süüdistatava puudumine toob üldjuhul kaasa istungi edasilükkamise, siis tunnistajate (ja teatud osas ka kannatanute) puhul on mitmepäevase arutamise puhul võimalik kutsuda nad järgmisele istungile. Asjadest 90 lahendati esialgselt planeeritud aja jooksul või kiiremini. Samas oli üsna sage ka praktika, mil prokurör loobus kutsutud tunnistaja ülekuulamisest kohtus. Teatud osas võimaldab kohus ka tunnistajate ütluste avaldamist. Mitteilummine võib tingida asja väga kaugele kandumise, seda eeskätt asjades, kus menetlusele kuluv aeg on pikk. Nii planeeriti näiteks kriminaalajas X arutamiseks 2011. augustist oktoobrini kokku 17 päeva. Antud juhtumil oli esimesel põhiistungil päeval haige prokurör ning seetõttu lükati asja arutamine edasi ühe aasta võrra. Selliste kriminaalajade puhul peaks olema võimalik erandite tegemine – s.o ka üksikute päevade kaupa arutamine juhul kui vastupidisel juhul oleks takistatud tõhus kohtupidamine. Erandit, mis viitab kõrgendatud avalikule huvile (KrMS § 268¹ lg 2 p 8) ning õigusemõistmise huvile, kasutati 2010. aastal kohtusse saadetud asjade osas vähemalt ühel korral.²⁰

Süüdistatav jäi ilmunuta vähemalt **117-s** menetluses ühele või mitmele istungile. Üldjuhul toob selline ilmunuta jätmine kaasa arutamise edasilükkamise. Osal juhtudest eraldati teiste süüdistatavate suhtes kriminaalasia uude menetlusesse ning arutati seetõttu kriminaalasi lõpuni (s.h lihtmenetluses). Enam kui pooltel juhtudel lükati edasi esimene (ja sellele järgnevad) istung(id). Rohkem kui pooltel juhtumitel jäi süüdistatav ilmunuta esimesele istungile. Asjades, kus süüdistatav jäi istungile ilmunuta²¹, lahendati asi esialgselt planeeritud põhiistungite raames või kiiremini 46-l juhul. 69-s asjas oli lahendamiseks kulunud aeg pikem kui esialgselt planeeritud.²²

Kaitsja jäi ilmunuta **27** kriminaalasia istungil. (Rahva)kohtuniku puudumise tõttu lükati istungid edasi **10-s** kriminaalajas ning prokuröri tõttu **5-s** asjas.

Probleemseimaks saab eelkõige pidada isikute ilmunuta jätmist nendel istungitel, mis ei ole konkreetse asja arutamisel esimeseks istungiks. Kuigi suures osas asjades viidatakse haigusele, siis kannatanute ja tunnistajate puhul on tihti probleemiks ka see, et isikud jätaavad istungile ilmunuta sellest eelnevalt teavitamata või ei õnnestu neile kutset sootuks kätte toimetada. KrMS § 268¹ annab küll võimaluse teise kriminaalasia arutamist alustada, kuid seda vaid juhul, kui kohtusse kutsutud isik on *pikaajaliselt* haigestunud ning asja arutamine ei ole ilma temata

²⁰ Kriminaalasi nr X.

²¹ Sh eelistungil puudunud süüdistatavatega asjad.

²² Pikem asja arutamine ei pruukinud alati olla otseselt seotud süüdistatava puudumisega istungilt.

võimalik. Teisalt on kannatanute ja tunnistajate ilmumata jätmisest tihti üle saadud nende kutsumisega järgnevale istungile või tunnistusest loobumisega.

Leidus mitmeid kriminaalasju, mil üks või mitu süüdistatavat eraldati seoses kõrvalehoidumisega või istungitele mitteilmumisega haigestumise tõttu (nt X, kus süüdistatava väidetava haiguse tõttu jäi ära kolm istungit; samuti näiteks kriminaalasjad X, Y, Z, N.

Kriminaalasjades, kus ei ole kindlust, et isikud kohale ilmuvad, on rakendatud ka sellist lahendust, mil kõik isikud kutsutakse kohale kohe hommikuks (nt X), et saaks vajadusel rakendada päeva jooksul sundtoomist. Tunnistajate kutsumisel erinevateks kellaaegadeks võib tuua välja ka ohu, et menetluses tekib mitmetunniseid pause.

Hea praktika

Kriminaalasjas X soovis kohus, et kohtule 2 nädalat enne istungit teada antaks, kas kutsutud isikud on kutsed kätte saanud ja ilmuvad.

3.3.5. Menetlustrahvide ja muude menetlust tagavate vahendite kohaldamine

Menetlustrahvide osas koguti infot vaid juhul, kui selline info oli sisestatud KISi.

Menetlustrahvide kohaldamine on harv kui arvestada seda, et ilmumata jäänud isikute arv oli kokkuvõttes suur. 2010. aastal kohtusse saadetud asjades leiti vaid 7 menetlustrahvi määramist²³, nendest neli süüdistatavatele, 2 tunnistajale ning üks kannatanule.

Vähemalt ühel korral määrati ilmumata jäänud kannatanule 12-päevane arest. Kuigi menetlustrahvide kohaldamine võib kannatanu või tunnistaja meelestada negatiivselt nii prokuröri kui ka kohtu suhtes, loobus prokurör paljudes kriminaalasjades isiku ülekuulamisest sootuks. Juhul, kui isik kohtuistungile ei ilmu, peaks järjekindlamalt kohaldama nii menetlustrahvi kui ka -aresti. Seda ka näiteks juhtudel, mil prokurör tunnistaja või kannatanu ülekuulamisest tema puudumise tõttu loobub (s.o trahvi kohaldamine pärast isiku ülekuulamisest loobumisest).

Teine ning ilmselt alakasutatav vahend menetluse tagamiseks on sundtoomine.

Halb praktika

Kohtuasjas X korraldati eelistung, millele kutsuti ka tunnistaja, kes aga keeldus kohtusse ilmumast. Esimesel kahel eelistungil täiendavaid tunnistaja ilmumist tagavaid vahendeid ei rakendatud. Kolmandale eelistungile sooviti teha sundtoomist, kuid tunnistaja oli haigestunud. Neljanda eelistungi eel sai politsei tunnistajaga küll ühendust, kuid hiljem lülitas ta telefoni välja ning politsei temaga ühendust ei saanud. Eelneva tõttu lükati eelistungid edasi ligi 5 kuu jooksul: 10.01.2011, 01.03.2011, 04.03.2011, 06.04.2011. Tunnistaja ilmus istungile, mis toimus 24.05.2011. Kuna eeltoodud näite puhul ei saanud kriminaalasjas teiste isikute ülekuulamist seoses katkematu menetluse põhimõttega alustada, ei kuulatud üle ka teist tunnistajat, kes viibis kohal kolmel edasilükatud istungil. Toodud juhtumi puhul oleks olnud võimalik isikut nii trahvida kui ka määrata arest.

X – tunnistaja keeldus järjekindlalt kohtusse tulemast ning temast ka prokurör loobus.

Kohtuasjas X ei ilmunud istungile tunnistaja, kuid kohus ei saanud lugeda tõendatuks, kas tunnistaja on saanud kätte kutse.

Menetlustrahvide kohaldamisega seoses tõusetub ka küsimus tunnistajatest loobumisest. Andmetes jäi silma, et mitmetes kriminaalasjades ilmumata jäänud tunnistajatest loobuti, kuid esines ka ütluste avaldamist. Tunnistajast loobumine võib tähendada seda, et tunnistaja ei olnud

²³ Ilmselt ei olnud kõikidel juhtudel menetlustrahvi määramine KISi kaudu tuvastatav.

oluline, teisest küljest aga ka seda, et nt prokurör arvestab võimalusega, et süü jääb mõnes osas tõendamata.

Menetlustrahvi kohaldamine kaitsjate suhtes peaks olema sama levinud kui tunnistajate puhul vältimaks olukordi, mil kaitsja istungile ei ilmu või taotleb juba planeeritud istungi edasilükkamist. Ka tunnistajate puhul oleks menetlustrahvi kohaldamine tõenäoliselt distsiplineeriv ning välistaks olukorrad, mil tunnistaja väidab end ühel istungipäeval haige olevat ning hoolimata lubadusest ilmuda järgmisel nädalal, on sõitnud selleks ajaks välisreisile.

Halb praktika

Kohtuasjas X taotles kaitsja vahetult enne kohtuvaidlusi edasi lükata kohtuvaidlused, sest peab olema teises kohtumajas kell 14. Seetõttu lükati kohtuvaidlused edasi kolme päeva võrra.

LISAD

Lisa 1. 31.12. seisuga Harju maakohutus üldmenetluses olevate asjade arv ja osakaal menetlusaja järgi

	2007		2008		2009		2010		2011	
kuni pool aastat	130	45,8%	128	53,1%	118	50,6%	146	60,1%	117	65,7%
0,5-1 aastat	46	16,2%	43	17,8%	57	24,5%	53	21,8%	33	18,5%
1-2 aastat	52	18,3%	40	16,6%	23	9,9%	28	11,5%	21	11,8%
2-3 aastat	17	6,0%	12	5,0%	18	7,7%	7	2,9%	6	3,4%
4 või enam aastat	39	13,7%	18	7,5%	17	7,3%	9	3,7%	1	0,6%
	284	100,0%	241	100,0%	233	100,0%	243	100,0%	178	100,0%

Lisa 2. 31.12. seisuga Pärnu maakohutus üldmenetluses olevate asjade arv ja osakaal menetlusaja järgi

	2007		2008		2009		2010		2011	
kuni pool aastat	40	43,5%	42	42,9%	35	46,1%	38	55,9%	39	59,1%
0,5-1 aastat	20	21,7%	22	22,4%	18	23,7%	14	20,6%	12	18,2%
1-2 aastat	24	26,1%	13	13,3%	11	14,5%	8	11,8%	9	13,6%
2-3 aastat	4	4,3%	13	13,3%	3	3,9%	1	1,5%	1	1,5%
4 või enam aastat	4	4,3%	8	8,2%	9	11,8%	7	10,3%	5	7,6%
	92	100,0%	98	100,0%	76	100,0%	68	100,0%	66	100,0%

Lisa 3. 31.12. seisuga Tartu maakohutus üldmenetluses olevate asjade arv ja osakaal menetlusaja järgi

	2007		2008		2009		2010		2011	
kuni pool aastat	118	59,3%	102	56,4%	54	40,9%	116	58,3%	117	50,6%
0,5-1 aastat	33	16,6%	35	19,3%	29	22,0%	39	19,6%	65	28,1%
1-2 aastat	27	13,6%	18	9,9%	26	19,7%	32	16,1%	33	14,3%
2-3 aastat	3	1,5%	10	5,5%	7	5,3%	2	1,0%	8	3,5%
4 või enam aastat	18	9,0%	16	8,8%	16	12,1%	10	5,0%	8	3,5%
	199	100,0%	181	100,0%	132	100,0%	199	100,0%	231	100,0%

Lisa 4. 31.12. seisuga Viru maakohutus üldmenetluses olevate asjade arv ja osakaal menetlusaja järgi

	2007		2008		2009		2010		2011	
kuni pool aastat	87	30,4%	98	35,4%	85	37,8%	61	31,9%	56	40,9%
0,5-1 aastat	51	17,8%	47	17,0%	35	15,6%	53	27,7%	34	24,8%
1-2 aastat	71	24,8%	52	18,8%	44	19,6%	35	18,3%	19	13,9%
2-3 aastat	36	12,6%	30	10,8%	19	8,4%	13	6,8%	7	5,1%
4 või enam aastat	41	14,3%	50	18,1%	42	18,7%	29	15,2%	21	15,3%
	286	100,0%	277	100,0%	225	100,0%	191	100,0%	137	100,0%

Lisa 5. 31.12. seisuga maakohtutes (Kõik maakohtud) üldmenetluses olevate asjade arv ja osakaal menetlusaja järgi

	2007		2008		2009		2010		2011	
kuni pool aastat	375	43,6%	370	46,4%	292	43,8%	361	51,5%	329	53,8%
0,5-1 aastat	150	17,4%	147	18,4%	139	20,9%	159	22,7%	144	23,5%
1-2 aastat	174	20,2%	123	15,4%	104	15,6%	103	14,7%	82	13,4%
2-3 aastat	60	7,0%	65	8,2%	47	7,1%	23	3,3%	22	3,6%
4 või enam aastat	102	11,8%	92	11,5%	84	12,6%	55	7,8%	35	5,7%
	861	100,0%	797	100,0%	666	100,0%	701	100,0%	612	100,0%

Lisa 6. 2007-2011 Harju maakohtus lahendatud üldmenetluse asjade arv ja osakaal menetluse kestuse alusel

	2007		2008		2009		2010		2011	
kuni pool aastat	54	29,2%	97	41,5%	80	43,2%	116	53,0%	96	47,5%
0,5-1 aastat	51	27,6%	48	20,5%	59	31,9%	54	24,7%	67	33,2%
1-2 aastat	47	25,4%	39	16,7%	25	13,5%	25	11,4%	23	11,4%
2-3 aastat	17	9,2%	22	9,4%	8	4,3%	9	4,1%	8	4,0%
4 või enam aastat	16	8,6%	28	12,0%	13	7,0%	15	6,8%	8	4,0%
	185	100,0%	234	100,0%	185	100,0%	219	100,0%	202	100,0%

Lisa 7. 2007-2011 Pärnu maakohtus lahendatud üldmenetluse asjade arv ja osakaal menetluse kestuse alusel

	2007		2008		2009		2010		2011	
kuni pool aastat	62	64,6%	61	56,0%	38	40,0%	51	50,0%	54	60,0%
0,5-1 aastat	22	22,9%	21	19,3%	34	35,8%	31	30,4%	20	22,2%
1-2 aastat	11	11,5%	22	20,2%	12	12,6%	12	11,8%	11	12,2%
2-3 aastat	0	0,0%	0	0,0%	7	7,4%	3	2,9%	2	2,2%
4 või enam aastat	1	1,0%	5	4,6%	4	4,2%	5	4,9%	3	3,3%
	96	100,0%	109	100,0%	95	100,0%	102	100,0%	90	100,0%

Lisa 8. 2007-2011 Tartu maakohtus lahendatud üldmenetluse asjade arv ja osakaal menetluse kestuse alusel

	2007		2008		2009		2010		2011	
kuni pool aastat	136	56,9%	110	62,5%	78	56,9%	64	41,6%	75	40,8%
0,5-1 aastat	55	23,0%	40	22,7%	34	24,8%	36	23,4%	62	33,7%
1-2 aastat	37	15,5%	13	7,4%	14	10,2%	32	20,8%	40	21,7%
2-3 aastat	6	2,5%	2	1,1%	4	2,9%	11	7,1%	4	2,2%
4 või enam aastat	5	2,1%	11	6,3%	7	5,1%	11	7,1%	3	1,6%
	239	100,0%	176	100,0%	137	100,0%	154	100,0%	184	100,0%

Lisa 9. 2007-2011 Viru maakohtus lahendatud üldmenetluse asjade arv ja osakaal menetluse kestuse alusel

	2007		2008		2009		2010		2011	
kuni pool aastat	62	26,5%	57	30,5%	74	36,8%	33	22,0%	51	30,9%
0,5-1 aastat	55	23,5%	30	16,0%	49	24,4%	49	32,7%	57	34,5%
1-2 aastat	81	34,6%	38	20,3%	35	17,4%	35	23,3%	34	20,6%
2-3 aastat	13	5,6%	23	12,3%	25	12,4%	11	7,3%	10	6,1%
4 või enam aastat	23	9,8%	39	20,9%	18	9,0%	22	14,7%	13	7,9%
	234	100,0%	187	100,0%	201	100,0%	150	100,0%	165	100,0%

Lisa 10. 2007-2011 Eesti maakohutes lahendatud üldmenetluse asjade arv ja osakaal menetluse kestuse alusel

	2007		2008		2009		2010		2011	
kuni pool aastat	314	41,6%	325	46,0%	270	43,7%	264	42,2%	276	43,1%
0,5-1 aastat	183	24,3%	139	19,7%	176	28,5%	170	27,2%	206	32,1%
1-2 aastat	176	23,3%	112	15,9%	86	13,9%	104	16,6%	108	16,8%
2-3 aastat	36	4,8%	47	6,7%	44	7,1%	34	5,4%	24	3,7%
4 või enam aastat	45	6,0%	83	11,8%	42	6,8%	53	8,5%	27	4,2%
	754	100,0%	706	100,0%	618	100,0%	625	100,0%	641	100,0%

Lisa 11. Lahendatud asjade aeg (päevades) mediaanväärtuse alusel üldmenetluse kriminaalasjades

	2007	2008	2009	2010	2011	2011 muutus võrreldes 2007
Harju maakohus	328	256	211	172	188	-140
Pärnu maakohus	130	142	236	183	138,5	8,5
Tartu maakohus	159	143	172	229	230,5	71,5
Viru maakohus	366	415	246	345,5	280	-86
Keskmine	253,5	213	219	218	212	-41,5